

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktické teologie

Bakalářská práce

**VÝZNAM ROMSKÉ RODINY COBY SOCIÁLNÍ OPORY
U ROMŮ VE VYBRANÉ LOKALITĚ V TÁBOŘE**

Vedoucí práce: Mgr. David Urban, Ph.D.

Autor práce: Andrea Balíková

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: Třetí

Forma studia: Prezenční

2011

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

18. března 2011

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Davidu Urbanovi, Ph.D. za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Obsah	4
Úvod	6
1 Rodina jako sociální opora se zaměřením na romskou rodinu	8
1.1 Sociální opora a její vztah k romské rodině.....	8
2 Rozdělení romských rodin	11
2.1 Nukleární romská rodina, reprodukční funkce rodiny, výchovná funkce a teorie připoutání.....	11
2.2 Komplexní rodina – „fameľija/ famil’ija“	14
2.3 Fajta	15
3 Rozsah, druhy a „odvrácená strana“ sociální opory se znaky v romské rodině. 17	
3.1 Rozsah pojetí sociální opory, sociální síť rodiny a teorie podpůrných sociálních vztahů.....	17
3.2 Druhy sociální opory	19
3.2.1 Instrumentální opora a její projevy u Romů	19
3.2.2 Informační opora a její projevy u Romů.....	20
3.2.3 Emocionální opora a její projevy u Romů	21
3.2.4 Hodnotící opora a její projevy u Romů	22
3.3 „Odvracená strana“ sociální opory a její projevy u Romů	23
Shrnutí teoretické části.....	24
4 Metodika výzkumného šetření.....	26
4.1 Cíl výzkumného šetření	26
4.1 Výběr respondentů.....	26
4.2 Sběr dat	26
4.3 Způsob vyhodnocování výsledků	27

4.4 Okruhy otázek.....	28
5 Vyhodnocení kazuistik	30
6 Diskuse	41
Závěr	44
Seznam použitých zdrojů	47
Seznam příloh.....	50
Přílohy.....	51
Abstrakt	66
Abstract.....	67

Úvod

V dnešním globalizovaném světě se setkávají lidé odlišných kultur, ras a tradic. V České republice jsou Romové nejpočetnější minoritou. Mají své hodnoty a především vlastní názor na rodinný život, vzdělání a výchovu dětí. Uvedené odlišnosti mají za následek, že jsou často cílovou skupinou sociálních pracovníků. Z tohoto důvodu se zaměřuji právě na Romy.

Romské rodiny jsou hodně početné a vyznačují se vysokou soudržností a solidaritou, což se zdá jako ideální pro poskytování sociální opory, která je pro každého člověka důležitá. Tudíž se ve své práci zabývám romskou rodinou coby poskytovatelem sociální opory svým členům. Domnívám se, že romská soudržnost, se vlivem společnosti pomalu vytrácí a členové velkorodin na sebe již tolik nespolehají.

Cílem mé práce je popsat, jaký význam má romská rodina jako sociální opora pro své členy.

Práci opírám především o odbornou literaturu, která se zabývá sociální prací, psychologií a sociální psychologií. Základním zdrojem jsou knihy od autorů Kebzy a Křivohlavého, kteří se věnují sociální opoře. Dále pak tituly od Davidové, Jakoubka, Budilové a Sekyta, jež se zabývají romskými rodinami. Informace z jednotlivých oblastí se pokusím propojit a zkusím mezi nimi najít souvislosti.

Předpokládaného cíle bych chtěla dosáhnout pomocí teoretické a praktické části. První kapitola teoretické části je věnována přiblížení pojmu sociální opora. Je zaměřena především na funkční rodinu, která je jedním ze zdrojů sociální opory. V kapitole jsou také uvedeny znaky typické pro romské rodiny. Dále jsou nastíněny čtyři funkce rodiny, které prolínají dvě následující kapitoly, kde budou zároveň přiblíženy. Druhá kapitola je zaměřena na rozdělení romských rodin (nukleární rodinu, komplexní rodinu a fajtu), které se liší od majoritní společnosti. Pro nukleární romskou rodinu je podstatná reprodukční funkce rodiny, na kterou bezprostředně navazuje funkce výchovná. Proto i těmto dvěma funkcím věnuji pozornost. Odlišná mentalita Romů se odráží i ve výchově dětí. Konkrétní projevy si nastíním, čímž si vytvořím podklad pro to, abych se mohla zabývat teorií připoutání, na kterou reaguje právě sociální opora.

Třetí kapitola uvádí, v jakém rozsahu chápeme sociální oporu, a v rámci rodiny je vztáhnuta k sociální síti rodiny, kterou nalezneme i u Romů. Se vzájemnými vztahy mezi lidmi v rodině se setkáváme v teorii podpůrných sociálních vztahů, která reaguje právě na sociální síť rodiny.

Bakalářská práce se dále zabývá druhy sociální opory (instrumentální, emocionální, hodnotící a informační), které jsou také spojeny s romskými rodinami. V rodině je opora instrumentální spjata s funkcí materiální a společenskoekonomickým standardem rodiny. Emocionální opora a emocionální funkce rodiny spolu též souvisí, proto je podstata těchto funkcí přiblížena a propojena. Závěr kapitoly pojednává o odvrácené straně sociální opory. Její negativní reakce nalezneme i u Romů a v jejich rodinách.

Praktická část bakalářské práce vychází z informací z teoretické části, čímž jsou vytvořeny podklady pro výzkumné šetření, které se opírá o tyto základní otázky: Považují Romové rodinu či velkorodinu stále za nejdůležitější a největší hodnotu? Koho řadí do rodiny? Obrací se na svojí „širokou“ rodinu? Půjčují si vzájemně peníze a poskytují si přístřeší? Chodí pro rady a informace k příbuzným? Jak řeší problémy? Uctívají stále starší členy rodiny? Jak oslavují svatby, křtiny a pohřby? Dodržují romské tradice? Spoléhají na pomoc rodiny? Jaký mají vztah ke vzdělání? Plánují do budoucnosti?

Otázky byly položeny za pomoci polostrukturovaných rozhovorů a připravených tazatelských otázek. Výzkum byl uskutečněn v městě Tábor, konkrétně v Lužnické ulici č.p. 1586. Tato lokalita byla zvolena záměrně, neboť zde žijí převážně romské rodiny. Dotazování proběhlo přímo v bytech respondentů. Rozhovory byly přepsány formou kazuistik a následně vyhodnoceny pomocí šesti předem stanovených okruhů. Stěžejní výsledky výzkumného šetření jsou v kapitole „Diskuse“ srovnávány s informacemi z odborné literatury. Souhrn všech podstatných poznatků, které práce přinesla, nalezneme v „Závěru“ bakalářské práce.

1 Rodina jako sociální opora se zaměřením na romskou rodinu

V první kapitole je přiblížen pojem sociální opora a zaměřuje se na funkční rodinu, jež je jedním ze zdrojů sociální opory.¹ Díky tomu je vytvořen prostor pro lepší pochopení toho, co rodina zastává za funkce. Důležitost těchto funkcí se nám projeví především v následujících dvou kapitolách. Dále jsou uvedeny znaky, které můžeme v oblasti sociální opory nalézt právě u Romů a v jejich rodinách, čímž je vytvořen základní podklad pro rozdělení romských rodin.

1.1 Sociální opora a její vztah k romské rodině

„Sociální oporou v širším slova smyslu se rozumí pomoc, která je poskytována druhými lidmi člověku, který se nachází v zátěžové situaci. Obecně jde o činnost, která člověku v tísní jeho zátěžovou situaci určitým způsobem ulehčuje.“²

Sociální opora nám pomáhá zvládat životní těžkosti a to především tehdy, pokud člověk onemocní, dostane se do životní krize, utrpí úraz, stojí před vážným rozhodnutím, když mu někdo blízký zemře apod.³

„Sociální integrace, sociální začlenění člověka do sociální struktury je významnou determinantou jeho psychické pohody a zdraví. ... Sociální opora, tj. jakýsi sociální fond, ze kterého lze čerpat v případě potřeby systém sociálních vztahů, jejichž prostřednictvím se člověku dostává pomoci při snaze dostát nárokům a dosáhnout cílů.“⁴

Jedním ze zdrojů sociální opory je rodina.⁵ Pro člověka je důležitá rodina, která mu „umožňuje, aby v ní našel oporu, ztotožňoval se s ní, zároveň mu dává svobodu k tomu, aby si budoval svou osobní odlišnost. Život v rodině se pohybuje mezi pólem

¹ Srov. KEBZA, V. *Psychosociální determinanty zdraví*. Praha: Academia, 2005, s. 159.

² KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví*. Praha: Portál, 2001, s. 94.

³ Srov. Tamtéž, s. 98.

⁴ KEBZA, V. *Psychosociální determinanty zdraví*, c.d., s. 151.

⁵ Srov. Tamtéž, s. 159.

sdílení a pólém osobního soukromí.“⁶ Právě tímto se vyznačuje funkční rodina. Jedinec se potřebuje naučit samostatnosti a zároveň se musí cítit bezpečně, musí pociťovat souhru rodiny a hlavně potřebuje vědět, že se na ostatní členy může spolehnout v méně příznivém období, tedy, že se na ně může obrátit.⁷

Pro udržení rodinné pohody je důležitá tvořivost, jasně vymezené role a schopnost členů se v rolích zastupovat. Každý člen v rodině zastává nějakou roli. Určité role vyžadují autoritu, komunikaci a hlavně snahu řešit problémy a čelit nejrůznějším konfliktům, které život přináší. Jasnost komunikace a způsob vyjadřování a řešení konfliktů má také velký vliv na utváření harmonického prostředí.⁸ Vždy je důležitá „*atmosféra důvěry, tolerance, otevřeného vyjadřování názorů oproti atmosféře nedůvěry, obviňování, vyčítání, zablokované či destruktivní komunikaci.*“⁹

Fungující rodina musí umět reagovat na změny, které život přináší, a na zlomové situace, které jsou potřeba řešit. Je schopna měnit rodinnou strukturu, vztahy rolí a pravidla. Důležité je také vyjádření podpory a zájem při rozhovoru. Podstatné je, aby si rodina i přes všechny změny, které nastanou, udržela společné „my“. A právě to je největší hodnotou, ke které se jedinec obrací ve chvílích nejistoty.¹⁰

Obecně jsou uznávány čtyři funkce rodiny: reprodukční, materiální, výchovná a emocionální.¹¹ Pokud tyto funkce vytvoří odpovídající prostředí, jedinci se pak v rodině snáze dostává sociální opory. Reprodukční a výchovnou funkci si popíšeme společně s romskou nukleární rodinou. Materiální funkci si přiblížíme s instrumentální oporou a emociální funkci rodiny vztáhneme k opoře emocionální.¹²

Romská rodina se v rámci sociální opory vyznačuje vysokou soudržností, solidaritou a sounáležitostí svých členů. Vztahy v rodině se vymezují příbuzenskou blízkostí a jsou intenzivnější než v kontaktu s jinými Romy. Proto se dá říci, že romské rodiny či velkorodiny se chtějí vyčlenit jak z majoritní společnosti, tak ze společenství Romů, kteří nepatří k rodině.¹³

⁶ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. rozšíř. a přeprac. vyd. Praha: Slon, 2003, s. 83.

⁷ Srov. ŠULOVÁ, L. *Člověk v rodině*. In VÝROST, J.; SLAMĚNÍK, I. (ad.) *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998, s. 310.

⁸ Srov. ŠULOVÁ, L. *Člověk v rodině*, c.d., s. 310.

⁹ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001, s. 160.

¹⁰ Srov. ŠULOVÁ, L. *Člověk v rodině*, c.d., s. 310.

¹¹ Srov. Tamtéž, s. 325.

¹² Romská nukleární rodina je blíže popsána na s. 11, instrumentální opora na s. 19 a emocionální opora na s. 21.

¹³ Srov. SEKÝT, V. *Romské tradice a jejich konfrontace se současností (Romství jako znevýhodňující faktor)*. In JAKOUBEK, M.; HIRT, T. *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 195.

To nám dokazuje, že Romové jsou si vědomi své příslušnosti k rodině. Toto vědomí zahrnuje uctívání starších členů rodiny, péče o děti patřící k rodině, starost o bezmocné členy rodiny, upřednostňování a podporu všech členů rodiny před ostatními lidmi.¹⁴

Rodová instituce byla a je základní institucí pro romské společenství. V této instituci zaznamenáváme specifické rodinné vztahy. Rodina a velkorodina je pro Roma tou největší a nejdůležitější hodnotou.¹⁵

U Romů můžeme vymezit zhruba tři typy rodin: nukleární rodinu, komplexní rodinu (tomuto celku odpovídá romský termín „fameľija/ famil'ija“) a fajtu.¹⁶

¹⁴ Srov. SEKÝT, V. *Romské tradice a jejich konfrontace se současností*, c.d., s. 192.

¹⁵ Srov. DAVIDOVÁ, E. *Romano drom – Cesty Romů 1945-1990*. 2. přeprac. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, s. 99.

¹⁶ Srov. BUDILOVÁ, L.; JAKOUBEK, M. *Příbuzenství v romské osadě*. In JAKOUBEK, M.; HIRT, T. *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 33.

2 Rozdělení romských rodin

Protože se ve své práci zabývám sociální oporou v romských rodinách, považuji za důležité uvést i rozdělení romských rodin. Možná se následující text bude zdát jako pouhý popis faktů, ale přiblížit jednotlivé typy romských rodin je pro mou práci podstatné, protože nám následující informace pomohou pochopit vztahy mezi členy romských rodin, které se v jistých znacích liší od rodin českých.

2.1 Nukleární romská rodina, reprodukční funkce rodiny, výchovná funkce a teorie připoutání

„Za nukleární rodinu považujeme společenství rodičů a jejich – většinou ještě neprovdaných – dětí.“¹⁷

Někdy v jedné domácnosti s nukleární rodinou muže žije i jeho manželka, případně i první potomek. Společné soužití trvá do doby, než si mladý pár nalezne vlastní bydlení.¹⁸

Nukleární rodina u Romů je mnohem početnější, než u populace majoritní, někdy mívá více než deset členů (záleží na věku rodičů). Při výzkumech bylo zjištěno, že velikost nukleární rodiny se snižuje jednak poměrně častými potraty, dětskou úmrtností, odebíráním dětí do dětských domovů, ale i přirozeným procesem dospívání nejstarších dětí, které postupně zakládají vlastní nukleární rodiny.¹⁹

Romská nukleární rodina vzniká (resp. je okolím uznána) v okamžiku, kdy se páru narodí první potomek. U Romů je mateřství připisován velký význam. Procenta bezdětných párů jsou mizivá – v takových případech obvykle soužití muže a ženy zaniká.²⁰ Zde se nám odráží důležitost reprodukční funkce pro rodinu, proto si jí nyní přiblížíme.

¹⁷ BUDILOVÁ, L.; JAKOUBEK, M. *Příbuzenství, manželství a sňatkové vzorce. Cigánská příbuzenská síť*. In BUDILOVÁ, L.; JAKOUBEK, M. (eds.) *Cigánská rodina a příbuzenství*. Ústí nad Labem: Dryada, 2007, s. 33.

¹⁸ Srov. BUDILOVÁ, L.; JAKOUBEK, M. *Příbuzenství v romské osadě*, c.d., s. 35-36.

¹⁹ Srov. Tamtéž.

²⁰ Srov. BUDILOVÁ, L.; JAKOUBEK, M. *Příbuzenství, manželství a sňatkové vzorce*, c.d., s. 33.

Ztotožňuji se s názorem, že „reprodukční funkce rodiny byla a je jedním z nejobvyklejších a nejpříjemnějších důvodů pro existenci rodiny.“²¹ Tato funkce uspokojuje jak biologické, tak sexuální potřeby jedince, a odráží se i v touze po pokračování rodu.²²

Reprodukční funkci negativně ovlivňuje neplodnost, která je velkou psychickou zátěží pro oba partnery. Opakovaný neúspěch o otěhotnění přináší do jinak harmonického vztahu řadu konfliktů, stresu a může dojít až k jeho zániku. Partneři musí často čelit i tlaku od okolí, které se opakovaně dotazuje, proč ještě nemají děti.²³

Důležitost této funkce se odráží i v reakci společnosti, která partnerům nabízí alternativy jako je adopce či pěstounská péče. I rozvoj medicíny nabízí manželům řešení jejich problému, například v umělém oplodnění. I když tyto možnosti přináší řadu etických otázek, které je třeba promýšlet, stále nám to dokazuje, jak je reprodukční funkce podstatná pro jedince i společnost.²⁴

Na reprodukční funkci rodiny bezprostředně navazuje výchovná funkce, kterou se zabývá i sociální opora v teorii připoutání. Tato teorie se zaměřuje především na vztah matky (či blízké osoby) s dítětem.²⁵ Rodina nepůsobí výchovně jen na děti, ale na všechny její členy.²⁶

Vztah matky s dítětem vnímám jako jeden z nejdůležitějších pro vytvoření osobnosti dítěte. Tento vztah hraje i velkou roli v rámci budování vztahů k druhým lidem. Rodičovská výchova do jisté míry utváří povahu dítěte. V rodině má dítě dostávat láskyplnou péči a zároveň si má osvojovat určitá pravidla k dosažení svých cílů. Vztah k dospělým členům rodiny a k sourozencům umožňuje dítěti osvojit si společenské role. Myslím si, že správně vytvořené společenské role jsou důležité pro poskytování i přijímání sociální opory. Ve spojení s rodičem stejného pohlaví se dítě učí nápodobou. V tomto vztahu si osvojuje sexuální roli (pro vytvoření této role je důležitý i kontakt s rodičem opačného pohlaví), rozvíjí svůj intelekt, reguluje emoce, učí se morálnímu citění a sociální inteligenci. Důležitý je i vztah mezi dětmi. Zde se učí solidaritě a utváření role partnera vůči spolužákům, přátelům, partnerům v lásce apod.

²¹ ŠULOVÁ, L. *Člověk v rodině*, c.d., s. 325.

²² Srov. HAŠKOVÁ, L. *Deprivace a subdeprivace dětí v ústavní péči*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 2009, s. 24-25.

²³ Srov. *Podpora psychologa* [online]. Gest. Citováno dne 10. 1. 2011. Dostupné na WWW: <http://www.gest.cz/cz/crm_odb.php?pg=1>.

²⁴ Srov. ŠULOVÁ, L. *Člověk v rodině*, c.d., s. 325-326.

²⁵ Srov. KEBZA, V. *Psychosociální determinanty zdraví*, c.d., s. 168.

²⁶ Srov. ŠULOVÁ, L. *Člověk v rodině*, c.d., s. 326-327.

Do jaké míry budou tyto vztahy rozvinuty, rozhodují i zděděné vlastnosti, s kterými se dítě rodí.²⁷

Odlišná mentalita Romů se od majoritní společnosti projevuje i ve výchově dětí. Romské dítě bývá často vychováváno volně, nedirektivně, musí plnit minimum povinností a od rodiny nebývá omezováno, stravuje se, když má hlad, a spát chodí, pokud je unavené.²⁸ Toto období však netrvá dlouho. Přibližně od sedmého roku se dítě učí starat o své mladší sourozence a vypomáhat v domácnosti.²⁹ Raná péče o novorozeně je především v kompetenci matky, která se od dítěte prakticky neodlučuje. Je s dítětem v intenzivním fyzickém kontaktu, který je základní pro vytvoření pocitu soudržnosti s celou rodinou, především však s matkou. Ta pro něj zůstává po celý život tou nejdůležitější osobou. Je to člověk, kterému projevuje úctu a respekt.³⁰

Jak již bylo řečeno, vztah mezi matkou a dítětem je důležitý i v sociální opoře. Teorie připoutání se zabývá blízkým a osobním vztahem dítěte k matce, která vytváří bezpečné zázemí. Neúspěšné pokusy o připoutání v dětství mají negativní vliv v dospělosti člověka a to především v navazování a utváření vztahů.³¹

Tři základní způsoby připoutání:

1. „jisté připoutání, v němž dočasná nepřítomnost blízké osoby neznamena ohrožení tohoto vztahu, neboť se rychle obnovuje, a v němž dítě reaguje jednoznačně rozdílně na blízké a cizí osoby;
2. nejisté připoutání, charakterizované jako ambivalentní, v němž děti vyhledávají kontakt s blízkými osobami a zároveň se mu brání;
3. nejisté připoutání, charakterizované jako vyhýbavé, v němž se děti po opětovném shledání s blízkou osobou zjevně vyhýbají dalšímu kontaktu s ní.“³²

Další výzkumy však ukázaly, že některé děti nelze zařadit do těchto základních způsobů připoutání. Proto byl navržen čtvrtý způsob uskutečňování tohoto vztahu:

4. nejistě-dezorganizovaný či dezorientovaný. Patří sem děti s rozporuplnými projevy chování a prožívání.³³

²⁷ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, c.d., s. 91-94.

²⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. rozšíř. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 686.

²⁹ Srov. HÁJKOVÁ, M. *Rodina a zvyky slovenských Romů usazených v České republice*. In ŠIŠKOVÁ, T. (ed.) *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturální společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001, s. 138-139.

³⁰ Srov. SEKÝT, V. *Romské tradice a jejich konfrontace se současností*, c.d., s. 201.

³¹ Srov. KEBZA, V. *Psychosociální determinanty zdraví*, c.d., s. 168.

³² Tamtéž, s. 168-169.

I dospělý člověk je ovlivněn rodinou, která mu poskytuje psychologickou potřebu blízkosti a zároveň reguluje jeho chování k prosazování osobních cílů. Lidé žijící v trvalých partnerských vztazích jsou spokojenější, zdravější a umírají déle.³⁴

2.2 Komplexní rodina – „famel'ija/ famil'ija“

Komplexní rodina je příbuzenské seskupení, které má v romštině název famel'ija/ famil'ija.³⁵ Famel'ija/ famil'ija – rodina (širší), příbuzenstvo.³⁶

Je to příbuzenská pospolitost v rozsahu tří až pěti generací se všemi přivdanými a přiženěnými členy, která se rozprostírá do šířky a má horizontální rozměr.³⁷

Komplexní rodina se většinou vyznačuje společným příjmením. Tento celek plní důležité sociokulturní funkce. Bází komplexní rodiny je rodina nukleární, která bydlí sama nebo s nejmladšími, ještě nedospělými dětmi, případně s dětmi, které nemohou založit vlastní rodinu. V blízkosti této rodiny začnou žít i synové se svými manželkami (dcery se obvykle odstěhují za svými manželi). Tak se vytvoří prostor, který je obývaný třemi generacemi osob stejného původu – rodiče, jejich ženatí synové a jejich děti (někdy se přidá ještě čtvrtá generace – děti těchto dětí). Komplexní rodina má tedy přesné prostorové vymezení.³⁸

Dle mého názoru, můžeme u komplexní rodiny zaznamenat sociální oporu instrumentální, informační, hodnotící i emocionální,³⁹ protože se tato rodina vyznačuje kolektivním majetkem, vzájemnou solidaritou, společnou výchovou dětí, vzájemnou obranou a tvoří identity svých členů.⁴⁰

„Na závěr je třeba zdůraznit, že ačkoli je komplexní rodina seskupením se silnými vzájemnými vazbami, fungující celek, kde má každý jasně vymezená svá práva a povinnosti vůči ostatním, není zde nikdo, kdo by mohl vystupovat jako její mluvčí. Komplexní rodina nemá žádného zástupce, vůdce či autoritu. Autoritou jsou muži jako hlavy jednotlivých nukleárních rodin, ale v rámci komplexní rodiny není nikdo, kdo by

³³ Srov. KEBZA, V. *Psychosociální determinanty zdraví*, c.d., s. 169.

³⁴ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, c.d., s. 91-94.

³⁵ Srov. BUDILOVÁ, L.; JAKOUBEK, M. *Příbuzenství v romské osadě*, c.d., s. 33.

³⁶ Srov. *Romsko – český a česko – romský kapesní slovník*. Praha: Fortuna, 2001, s. 106.

³⁷ Srov. JAKOUBEK, M. *Romské osady – enklávy tradiční společnosti*. In JAKOUBEK, M.; PODUŠKA, O. *Romské osady v kulturologické perspektivě*. Brno: Doplněk, 2003, s. 22.

³⁸ Srov. BUDILOVÁ, L.; JAKOUBEK, M. *Příbuzenství v romské osadě*, c.d., s. 33-43.

³⁹ Jednotlivé druhy sociální opory jsou popsány níže na s. 19-22.

⁴⁰ Srov. BUDILOVÁ, L.; JAKOUBEK, M. *Příbuzenství v romské osadě*, c.d., s. 33-43.

*mohl ostatní (například vahou své autority) k něčemu nutit. Zakládající pár komplexní rodiny požívá úcty od ostatních, jejich přání se vždycky vyhová, do záležitostí ostatních nukleárních rodin ale nezasahuje.*⁴¹

2.3 Fajta

Fajta – rod, příbuzenstvo (v mužské/ ženské linii); *le dadeskeri fajta* – otcův rod; *la dakeri fajta* – matčin rod; pokolení; druh; rod; rasa.⁴²

Členové fajty nemusí být nositeli stejného příjmení a skládají se z více komplexních rodin. Fajta zahrnuje obvykle pět až šest generací.⁴³ Počet se mění v závislosti na počtu jejích členů. Příbuzenská jednotka může vystupovat jako fajta až v okamžiku, kdy má dostatečný počet členů a je dost silná na to, aby přežila. Přejed mezi komplexní rodinou a fajtou není vždy zřetelný. Existují mezistupně a s realitou je manipulováno dle aktuálních potřeb.⁴⁴

Fajta je nejrozsáhlejší příbuzenské seskupení, s kterým se lze u Romů setkat, a zároveň je to největší jednotka jednající jako celek. Členové jedné fajty si jsou vědomi společného původu a vzájemných příbuzenských vztahů. Toto vědomí je jednou ze základních vrstev jejich identity. Členové fajty se vymezují vůči fajtám ostatním. Členství se získává narozením nebo sňatkem (žena má zpočátku v rodině velmi slabé postavení a za plnohodnotnou členku se začíná považovat, až když má sama dostatek dětí, které tvoří její zázemí). Fajta zahrnuje komplexní rodiny, jež mohou být prostorově rozptýleny (například ve čtyřech různých lokalitách nebo ve dvou různých státech). Členové jedné fajty udržují vzájemné vztahy častými návštěvami. Nedochozí zde k situacím, které známe z naší společnosti, kdy se nestýkáme s rodinným příslušníkem, ale stále ho považujeme za člena rodiny. Rodiny pokládající se za součást fajty jsou povinni se stýkat, nebo se musí za příbuzné přestat pokládat.⁴⁵

U fajty se jednoznačně setkáváme s oporou instrumentální,⁴⁶ protože se na její členy vztahuje silná povinnost pohostinnosti – člen fajty má právo kdykoliv bez pozvání a povolení vstoupit do domu jiného člena. Při návštěvě automaticky dostává najíst, napít a přístřeší je mu poskytováno tak dlouho, jak je zapotřebí. S celou fajtou se setkáváme

⁴¹ BUDILOVÁ, L.; JAKOUBEK, M. *Příbuzenství v romské osadě*, c.d., s. 49.

⁴² Srov. *Romsko – český a česko – romský kapesní slovník*, c.d., s. 106.

⁴³ Srov. BUDILOVÁ, L.; JAKOUBEK, M. *Příbuzenství v romské osadě*, c.d., s. 35.

⁴⁴ Srov. Tamtéž, s. 49-52.

⁴⁵ Srov. Tamtéž.

⁴⁶ Opora instrumentální je blíže popsána níže na s. 19.

na svatbě, křtinách a pohřbu jejích členů, což se dle mého názoru dá přiřadit k opoře hodnotící.⁴⁷ Neúčast bez vážného důvodu je hrubým sociálním poklesem.⁴⁸

⁴⁷ Opora hodnotící je blíže popsána níže na s. 22.

⁴⁸ Srov. BUDILOVÁ, L.; JAKOUBEK, M. *Příbuzenství v romské osadě*, c.d., s. 49-52.

3 Rozsah, druhy a „odvrácená strana“ sociální opory se znaky v romské rodině

Ve třetí kapitole uvedu, v jakém rozsahu můžeme chápat sociální oporu, a v rámci rodiny jí vztáhnou k sociální síti rodiny, kterou nalezneme i u Romů. Dále přiblížím druhy sociální opory (instrumentální, emocionální, hodnotící a informační), které jsou též vztaheny k romským rodinám. Závěr kapitoly obsahuje stinné stránky sociální opory, opět s uvedenými projevy v romské rodině.

3.1 Rozsah pojetí sociální opory, sociální síť rodiny a teorie podpůrných sociálních vztahů

O sociální opoře se převážně mluví tam, kde člověku v tísní pomáhá nejbližší osoba. Sociální oporu však můžeme zaznamenat i v širším pojetí. Rozsah sociální opory můžeme rozlišit do třech oblastí:

- makroúroveň sociální opory – oblast zabývající se celospolečenskou formou pomoci potřebným;
- mezoúroveň sociální opory – jde o oporu, kterou poskytuje sociální skupina svému členovi. Pomoci by však měla i osobám v nouzi, kteří nejsou členy skupiny;
- mikroúroveň sociální opory – jedná se o oporu v rámci dyády, tzn. dvojice lidí, jež jsou si nejbližší (např. pomoc matky dítěti, vzájemná pomoc manželů a přátel).⁴⁹

U Romů můžeme zaznamenat mezoúroveň a mikroúroveň sociální opory, protože právě Romové rádi zdůrazňují smysl pro pospolitost, kterou se odlišují od majoritní společnosti.⁵⁰ Jak uvádí jeden z Romů: *„Ať bylo jakkoliv zle, Rom u Roma nalezl vždy prostřený stůl, laskavé slovo a koutek ke spánku. ... Smysl pro pospolitost se projevoval*

⁴⁹ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví*, c.d., s. 95.

⁵⁰ Srov. ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. Praha: Portál, 1998, s. 87.

*mj. pohostinností vůči známým i neznámým Romům, do jisté míry i vůči gádžům, především však charakterizoval rodinný život.*⁵¹

Rozsah mezoúrovně a mikroúrovně sociální opory můžeme zaznamenat i v rámci sociální sítě rodiny – „*tímto termínem se vyjadřuje soubor lidí kolem dané osoby, s nimiž je či byla tato osoba v sociálním kontaktu a od nichž je možno očekávat, že by jí v případě potřeby poskytli určitou pomoc.*“⁵²

Sít' neboli zdroje sociální opory jsou obsaženy v šesti hlavních kategoriích: rodina, blízcí přátelé, sousedé, spolupracovníci, komunita a profesionálové.⁵³

Sociální síť zahrnuje celou rodinu a mohou do ní patřit i nepříbuzní členové. Výzkumy prokazují, že lidé žijící v malých rodinách pěstují styky s širokou rodinou a vůči ní dělají i závažná rozhodnutí.⁵⁴

Na sociální síť rodiny reaguje sociální opora v teorii podpůrných sociálních vztahů. Jsou to vzájemné vztahy mezi lidmi v rodině, ale můžeme je zaznamenat i ve skupině, která nahrazuje funkci rodiny. Tyto vztahy se zjišťují ve třech oblastech:

- V míře pomoci. Jde o to, do jaké míry se člověk může spolehnout na druhou osobu a do jaké míry jí důvěřuje.
- V hloubce vzájemných vztahů. Zjišťuje se, jak moc je daná osoba oddána druhému člověku. Obrazně řečeno, zda se může svěřit do jejích rukou.
- V míře mezilidských konfliktů. Zaměřuje se na rozsah negativních faktorů, které danou osobu ve styku s druhým jedincem vedou ke zlosti.⁵⁵

O podpůrných sociálních vztazích můžeme hovořit i v rámci přátelství a manželství. Různé studie prokázaly, že při nemoci jednoho z manželů hrají důležitou roli dobré vzájemné vztahy mezi manželi a kladné působení sociální opory poskytované jedním manželem druhému. Výzkumy též prokázaly, že i přátele můžeme považovat za zdroj sociální opory. Přitelem se myslí člověk, před kterým můžeme hovořit o všem, důvěřovat mu a sami se k němu můžeme chovat důvěryhodně. Dobrý přítel se od člověka v tísní neodkloní, ale poskytne mu různou formu sociální opory.⁵⁶

⁵¹ ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*, c.d., s. 87.

⁵² KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví*, c.d., s. 95.

⁵³ Srov. KEBZA, V. *Psychosociální determinanty zdraví*, c.d., s. 159.

⁵⁴ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, c.d., s. 84.

⁵⁵ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví*, c.d., s. 101.

⁵⁶ Srov. Tamtéž, s. 101-102.

3.2 Druhy sociální opory

Rozlišujeme čtyři složky sociální opory: instrumentální, informační, emocionální a hodnotící.⁵⁷

Nyní si uvedeme jednotlivé druhy opor a ukážeme si, jak se projevují u Romů. V rodině je opora instrumentální spjata s funkcí materiální a společenskoekonomickým standardem rodiny. Emocionální opora a emocionální funkce rodiny spolu též souvisí, proto si podstatu těchto funkcí také přiblížíme.

3.2.1 Instrumentální opora a její projevy u Romů

U opory instrumentální „jde o velice konkrétní formu pomoci např. poskytnutím finanční výpomoci, obstaráním různých potřebných věcí, zařízením neodkladných záležitostí, který postižený sám nemůže provést, poskytnutím materiální podpory apod.“⁵⁸

V rodině tato opora úzce souvisí s její materiální funkcí a se společenskoekonomickým standardem. V minulosti byli slabší členové rodiny odkázáni na materiální pomoc svých pracujících členů. V dnešní společnosti již funguje systém sociální podpory, který se ve většině případů při nefunkčnosti rodiny o její členy postará.⁵⁹

Společenskoekonomický standard rodiny úzce souvisí s uspokojováním fyzických i psychických potřeb, s výchovnými potížemi, se sebeúctou i s mírou osobní popularity členů rodiny. Na rozvoj osobnosti nepůsobí pozitivně ani příliš vysoký a ani příliš nízký standard rodiny. Pro socializaci jedince je negativní nízký standard, který souvisí s nejistotou rodiny a odráží se v emocionalitě členů. Z výzkumů například vyplynulo, že potřeby a vývoj dětí od odlišně vzdělaných rodičů se velice liší.⁶⁰

Materiální oporu a společenskoekonomický standard rodiny vnímám jako podstatné pro vytvoření vhodného prostředí, ve kterém se jedinec vyvíjí, uspokojuje své základní potřeby a nalézají odpovídající sociální oporu. Pokud by rodina nebyla dostatečně

⁵⁷ Srov. KEBZA, V. *Psychosociální determinanty zdraví*, c.d., s. 159.

⁵⁸ KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví*, c.d., s. 97.

⁵⁹ Srov. ŠULOVÁ, L. *Člověk v rodině*, c.d., s. 326.

⁶⁰ Srov. ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J. *Přehled sociální psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, s. 47.

finančně zabezpečená, bude to mít dopad na naplňování potřeb všech členů rodiny. Z toho všeho vychází i reakce okolí na rodinu a její členy.⁶¹

Instrumentální oporu u Romů zaznamenáváme již v minulosti, kdy platil příkaz vzájemné solidarity. Je pravděpodobné, že se tato skutečnost odvíjela od toho, že Romové nikdy nic nevlastnili – tudíž soucítili s druhými. Byla by to ostuda, kdyby druhému nepomohli nebo mu neposkytli přístřeší.⁶²

I v dnešní době je pro Romy důležitá soudržnost a solidarita. Projevuje se to například tím, že i v zaměstnání vytváří příbuzenské skupiny, na úřady často chodí více členů rodiny, jelikož své problémy řeší kolektivně, nikoliv individuálně.⁶³

Rodinná solidarita vede k tomu, že Romové neřeší budoucnost. To se projevuje především ve vydělávání peněz a bytové situaci. Když muž vydělá peníze, rozděluje se o ně se všemi členy rodiny i s nepracujícími, kteří by pracovat mohli. Protože on ze svých zisků podporuje rodinu teď a spoléhá na to, že později budou podporovat oni jeho. Rodinná solidarita se odráží i v bydlení. Když Romům hrozí například vystěhování z bytu, nezmobilizují všechny možné prostředky k tomu, aby o byt nepřišli. Jsou si totiž jistí, že příbuzní je ubytují a to na potřebnou dobu.⁶⁴

V současné době však u Romů nezaznamenáváme pouze nezištnou formu solidarity. Dnes se zejména mezi Romy setkáváme s půjčkami, které mají velké až obrovské úroky, třeba i 100 % na den. Romové často neumí odhadnout následky půjček a tím se dostávají do bídy, z které se bez vnější pomoci nemohou již nikdy dostat.⁶⁵

3.2.2 Informační opora a její projevy u Romů

Opора informační se projevuje tak, že *„postiženému jedinci je dodána informace, která by mu mohla být nápomocna při orientaci v situaci, do níž se dostal. Například mu poskytují rady lidé, kteří mají s obdobnou situací zkušenosti jak osobní, tak profesionální. Do této kategorie patří také pomoc poskytovaná člověku v tísní tím, že je mu nasloucháno, zjišťují se jeho potřeby i jeho představy o tom, co by bylo možno pro něho udělat apod.“*⁶⁶

⁶¹ Srov. ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J. *Přehled sociální psychologie*, c.d., s. 47.

⁶² Srov. DAVIDOVÁ, E. *Romano drom – Cesty Romů*, c.d., s. 112.

⁶³ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, c.d., s. 679.

⁶⁴ Srov. SEKÝT, V. *Romské tradice a jejich konfrontace se současností*, c.d., s. 210-217.

⁶⁵ Srov. Tamtéž., s. 195.

⁶⁶ KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví*, c.d., s. 98.

Rom není veden k samostatnému rozhodování, tudíž ani problém, který ho v životě potká, neřeší sám. O způsobu, jak vzniklou tíživou situaci řešit, rozhoduje rodina kolektivně. Jednání často provází bouřlivé diskuze, kde se může vyjádřit každý člen rodiny. Jedinec se pak s rozhodnutím ztotožňuje, nepochybuje o něm a bere ho za správné.⁶⁷

S informační oporou se u Romů můžeme setkat i při hledání zaměstnání. Většina Romů nemá přístup k informačním zdrojům jako je internet a inzeráty. Tudíž bývají odkázáni na informace, které jim pracující člen rodiny poskytne. Proto není výjimkou, že jeden zaměstnavatel zaměstnává více členů z jedné rodiny.⁶⁸

3.2.3 Emocionální opora a její projevy u Romů

Emocionální opora se vyznačuje tím, že „člověku v tísní je empatickou formou sdělována emocionální blízkost (láska, soucítění), laskavým jednáním s ním je mu naznačována přejná náklonnost, je mu podána ruka, když se propadá do deprese, beznaděje a pocitů odcizení; je mu dodávána naděje, je uklidňován v rozrušení apod.“⁶⁹

Emocionální funkce rodiny je zcela jedinečná, nezastupitelná a určuje význam rodiny, která stále tvoří nutný mezičlánek mezi jedincem a společností. Každý člověk potřebuje zázemí, bezvýhradné přijetí, podporu a pomoc, klid a uvolnění, potřebuje sdílet zážitky a vytvářet společné rituály, plány a historii, potřebuje vztahovat sám sebe k něčemu pevnému a trvalému. A právě toto rodina poskytuje.⁷⁰

Důležitým faktorem rodiny je i soudržnost jejich členů, která se projevuje v jednotě jejich názorů a jednání.⁷¹ Soudržnost však musí být projevována s ohledem k autonomii každého jednotlivce. Rodina umožňuje samostatnost jedince, osobní zodpovědnost, nezávislost myšlení, ale také poskytuje emoční blízkost, sounáležitost a vzájemnost.⁷²

Pro dospělého člověka je vztah k partnerovi a dítěti velmi důležitý. O ně opírá pocit vlastní hodnoty a ví, že jeho existence má smysl. To se odráží v jeho psychické pohodě

⁶⁷ Srov. SEKYT, V. *Romské tradice a jejich konfrontace se současností*, c.d., s. 203.

⁶⁸ Srov. HAJSKÁ, M.; PODUŠKA, O. *Práce na černo jako forma adaptace na sociální vyloučení*. In HIRT, T.; JAKOUBEK, M. (eds.) *Romové v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 145-146.

⁶⁹ KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví*, c.d., s. 98.

⁷⁰ Srov. ŠULOVÁ, L. *Člověk v rodině*, c.d., s. 327.

⁷¹ Srov. ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J. *Přehled sociální psychologie*, c.d., s. 49.

⁷² Srov. ŠULOVÁ, L. *Člověk v rodině*, c.d., s. 310.

a zdraví. Díky rodině člověk přichází do vztahu s novými lidmi a tak se rozšiřuje jeho sociální pole.⁷³

U Romů emocionální oporu a funkci vidím především ve schopnosti empatie (vcítění se). Rom se snadno vcítí do pocitů druhých lidí a dovede si představit, co člověk prožívá. Nepotřebuje k tomu ani slova. Dokáže přečíst informace z držení těla a pohledu očí. U Romů se dále setkáváme se značnou senzitivitou a s vysokým podílem emocí při jednání.⁷⁴

Pro Romy je typické při rozhovoru používat značné verbální (nadávky) i neverbální (intenzita hlasu, gestikulace) prostředky, které si společnost většinou nesprávně vysvětluje jako hádku či útok. Pro ně je to však běžné a nic zvláštního to neznamena.⁷⁵

Pocit bezpečí získávají Romové pomocí osobního dotyku blízké osoby nebo tím, že je mu tato osoba alespoň na dosah.⁷⁶ Nemají potřebu dodržovat určité vzdálenosti. Tělesná blízkost nevyjadřuje osobní vztah, ale dává potřebnou jistotu a bezpečí.⁷⁷

3.2.4 Hodnotící opora a její projevy u Romů

Pokud je jedinci poskytnuta hodnotící opora, je mu „sdělována – např. tím, jak je s ním jednáno – úcta (respekt), je posilováno jeho kladné sebehodnocení a sebevědomí, je podporována jeho snaha o autoregulaci (řídít věci podle vlastního přání), je povzbuzován ve víře a naději apod. Spadá sem i sdílení těžkostí s člověkem v tísní (sharing) i společné nesení některých těžkých úkolů spolu s ním (mutuality).“⁷⁸

Oporu hodnotící vidím u Romů především v uctívání a ve společném prožívání těžkostí i radostí, které život přináší. Romovi, který pochází z okolím uznávané rodiny, je projevována úcta. Ostatní členové si ho cení a berou vážně jeho slova.⁷⁹ Romům je též od dětství vštěpováno, aby uctívali starší členy rodiny.⁸⁰

⁷³ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, c.d., s. 10.

⁷⁴ Srov. ŠÍŠKOVÁ, T. *Specifika romského chování a komunikace*. In ŠÍŠKOVÁ, T. (ed.) *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001, s. 146.

⁷⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, c.d., s. 682-683.

⁷⁶ Srov. ŠÍŠKOVÁ, T. *Specifika romského chování a komunikace*, c.d., s. 146.

⁷⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, c.d., s. 683.

⁷⁸ KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví*, c.d., s. 98.

⁷⁹ Srov. SEKYT, V. *Romové*. In ŠÍŠKOVÁ, T. (ed.) *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001, s. 121.

⁸⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, c.d., s. 679.

Rom dokáže podržet člověka v tísní, respektive s ním oslavuje radosti, které patří k životu. Odtud také pochází dlouhé a hlučné slavení svátků, dosaženého cíle nebo jen příjemného setkání.⁸¹

3.3 „Odvrácená strana“ sociální opory a její projevy u Romů

V odborné literatuře se setkáváme především s kladným hodnocením sociální opory. Až v posledních letech se objevují práce, které se zabývají „odvrácenou tváří“ sociální opory. Stinné stránky sociální opory zaznamenáváme i v romských rodinách.⁸²

Rizikové faktory účinku sociální opory můžeme rozdělit do dvou skupin:

1. Záporně laděné interpersonální vztahy

Do této skupiny patří všechny negativní sociální interakce – podceňování partnera, nedostatek zájmu o problém druhé osoby, přetvářka, lhaní.

2. Záporné důsledky původně pozitivních vztahů

Interpersonální vztahy mohou být přínosem i ztrátou. Mezi interpersonální interakce s negativním dopadem patří například konflikt, odmítnutí, nesouhlas, přemrštěné nároky a útočné aktivity.⁸³

„To, že jedinec potřebuje pomoc, může vést k negativním reakcím – zejména tehdy, jestliže poskytovaná pomoc

- *je v rozporu s jeho představou o vlastní autonomii a sebevládě;*
- *ohrožuje jeho sebeúctu, sebedůvěru;*
- *je v rozporu se širokým chápáním toho, jak se má zachovat „správný“ muž či žena;*
- *znamená riziko sebe-znevážení, diskreditace;*
- *navozuje pocity bezmoci;*
- *neodpovídá potřebám jedince.“⁸⁴*

Důsledkem toho mohou být pocity viny, úzkosti, závislosti, ztráta soběstačnosti, poničené sebehodnocení, ztráta kontroly nad událostmi, připuštění neschopnosti řešit samostatně své problémy.⁸⁵

⁸¹ Srov. ŠIŠKOVÁ, T. *Specifika romského chování a komunikace*, c.d., s. 146.

⁸² Srov. KEBZA, V. *Psychosociální determinanty zdraví*, c.d., s. 164.

⁸³ Srov. Tamtéž, s. 165.

⁸⁴ KEBZA, V. *Psychosociální determinanty zdraví*, c.d., s. 166.

S negativním působením sociální opory se setkáme i u Romů. Romská rodina vychovává své jedince tak, aby byli na rodině materiálně i psychicky závislí a brání jejich individuálnímu rozvoji. Tudíž Rom potřebuje podporu od své rodiny či aktuálního sociálního prostředí (sítě) neustále a nepřetržitě.⁸⁶ To má za následek, že nemají tendenci k sebepoznávání a k sebehodnocení. Jedinec o sobě příliš nepřemýšlí a chybí zde i motivace k jakékoliv změně. Romové akceptují svou osobnost takovou, jaká je, berou jí jako danost.⁸⁷

Za záporný bych označila i fakt, že Romové v minulosti nepokládali a ani dnes nepokládají za důležité školní vzdělání. Sami rodiče často mají jen základní vzdělání a na své děti nekladou v této oblasti žádné nároky. Pokud se dítě nechce učit, není k tomu rodiči nuceno.⁸⁸ S tím úzce souvisí i upřednostnění potřeb celé rodiny před úspěchem jednotlivce. To se projeví již při povinné školní docházce. I když dítě bude z počátku pilné a dosahovat dobrých studijních výsledků, postupem času se jeho výsledky budou zhoršovat, protože na něj od rodiny budou kladeny větší nároky. Po příchodu ze školy se bude muset starat o mladší sourozence, bude muset pomáhat v domácnosti, a na školní povinnosti čas nezbude. Tudíž není ani divné, když dítě zůstane doma pro potřeby rodiny. Toto se odráží i v pozdějším životě dítěte.⁸⁹

Shrnutí teoretické části

V následujících bodech jsou shrnuty poznatky z teoretické části, na které navazuje praktická část mé práce.

- U Romů se sociální opora vyznačuje soudržností, solidaritou, sounáležitostí členů rodiny, příbuzenskou blízkostí a intenzivními kontakty. Typické je pro ně i uctívání starších členů rodiny, péče o děti, starost o nemocné a upřednostňování členů rodiny před ostatními lidmi.
- Nukleární rodiny jsou u Romů mnohem početnější, než u populace majoritní. Mateřství připisují velký význam. Romské děti bývají vychovávány volně, nedirektivně a musí plnit minimum povinností. Raná péče o dítě je v kompetenci

⁸⁵ Srov. Tamtéž.

⁸⁶ Srov. SEKYT, V. *Romské tradice a jejich konfrontace se současností*, c.d., s. 207.

⁸⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, c.d., s. 682.

⁸⁸ Srov. *Žijí mezi námi. Historie a současnost Romů*. [online]. Občanské sdružení "Sdružení Romů Severní Moravy". Publikováno v PDF. Citováno dne 18. 2. 2011. Dostupné na WWW: <<http://www.romcentrum.karvina.info/publikace.pdf>>, s. 17.

⁸⁹ Srov. SEKYT, V. *Romské tradice a jejich konfrontace se současností*, c.d., s. 205.

matky. Tento většinou velmi intenzivní vztah je základní pro vytvoření pocitu soudržnosti s celou rodinou.

- U Romů můžeme zaznamenat mezoúroveň a mikroúroveň sociální opory, protože právě oni rádi zdůrazňují smysl pro pospolitost vůči známým i neznámým Romům. Rom u Roma nalezne vždy prostřený stůl a koutek ke spánku.
- Rozlišujeme čtyři složky sociální opory: instrumentální, informační, emocionální a hodnotící sociální oporu. Tyto složky nalzáme i v romských rodinách.
- Instrumentální sociální opora se u Romů projevuje již zmíněnou solidaritou, v poskytování přístřeší, společným majetkem, pohostinností a finančními půjčkami.
- S informační sociální oporou se u Romů setkáváme při kolektivním rozhodováním. Často bývají odkazováni na informace, které jim členové rodiny poskytnou (např. informace o zaměstnání).
- Emocionální sociální opora se u Romů vyznačuje snadným vcítěním se do pocitů druhých lidí. Pocit bezpečí získávají pomocí dotyků s druhou osobou. Své emoce neskrývají ani při jednání.
- Hodnotící sociální opora se u Romů projevuje tím, že uctívají starší členy rodiny nebo ty, kteří pochází z rodiny uznávané okolím. Romové se též vyznačují hlučnými oslavami (při narození dítěte, narozeninách, pohřbech apod.).
- Stinné stránky sociální opory zaznamenáváme i u Romů. Romská rodina vychovává své členy tak, aby byli na rodině celoživotně závislí a to psychicky i materiálně. Jedinci o sobě příliš nepřemýšlí a nemají motivaci ke změně. Také neuznávají individuální růst a vzdělání nepřipisují velký význam.

4 Metodika výzkumného šetření

4.1 Cíl výzkumného šetření

Cíl výzkumného šetření, který je doplňující pro cíl práce, se zajímá o to, zda romské rodiny poskytují instrumentální, informační, emocionální a hodnotící sociální oporu svým členům a zda se v romských rodinách projevuje negativní působení sociální opory. Chtěla bych především ujasnit, jaké je současné složení romských domácností a koho všeho za členy rodiny považují. Dále se zaměřuji na finanční a sociální stránku jejich života, jestli si půjčují peníze, poskytují přístřeší, zda své problémy řeší sami nebo s rodinou a jak moc se na sebe vzájemně spoléhají a obrací. Zjišťuji, do jaké míry dodržují tradice, jež jsou pro ně typické, např. oslavy pohřbů, křtin a svateb, hraní na hudební nástroje, zpěv a tanec. Opravdu mají Romové negativní pohled na vzdělání a individuální úspěchy netolerují? I toto je předmětem mého výzkumu.

4.1 Výběr respondentů

Výzkum je prováděn v Lužnické ulici v Táboře, konkrétně v pěti patrovém panelovém domě č.p. 1586. Ten jsem zvolila záměrně, poněvadž většinu obyvatel tvoří romské rodiny. Odbor správy majetku města Tábor pro tento dům eviduje 122 osob pro zálohy na služby.⁹⁰ Dle sociální pracovnice z oddělení sociálně právní ochrany dítěte, žije v tomto domě 10 romských rodin. Romský poradce z oddělení sociální prevence tento počet upřesňuje na 15 romských rodin, z toho je 32 dospělých a 41 dětí. Údaje nejsou 100 %, ale pro můj výzkum dostačující.⁹¹

4.2 Sběr dat

V praktické části mé bakalářské práce využívám metodu kvalitativního výzkumu. Jako výzkumnou techniku volím polostrukturovaný rozhovor. Domnívám se, že pro Romy je

⁹⁰ Tento údaj jsem zjistila na Městském úřadě v Táboře - Odbor správy majetku města, dne 1. 3. 2011.

⁹¹ Údaje jsou platné ke dni 9. 3. 2011.

tato technika nejvhodnější, protože umožňuje odstranit chyby vyplývající z neporozumění nebo špatného porozumění otázkám.⁹²

Čtyři respondenty jsem získala pomocí pracovnice komunitního centra pro děti a mládež Cheiron T v Táboře. Centrum pracuje jak s dětmi, tak s romskými rodinami, z mé zvolené oblasti. Pracovnice centra mi zprostředkovala 5 rozhovorů, které se uskutečnily v bytech respondentů. I přes opakovaně sjednané schůzky nebyla jedna respondentka doma přítomna, tudíž rozhovor neproběhl. Dále jsem oslovila 3 rodiny přímo v jejich bytech, kde mi odmítli jejich členové poskytnout požadovaný rozhovor a nechtěli se mnou dále komunikovat. Proto jsem kontaktovala sociální pracovníci z Odboru sociálních věcí v Táboře, která mě uvedla do dvou rodin. Po žádosti o rozhovor, který proběhl na chodbě, mě pozvali do svého bytu, kde mi bez problémů odpovídali.

Bylo osloveno 6 respondentů ve věkové kategorii 30 až 50 let. Tuto kategorii jsem si zvolila záměrně, protože si myslím, že v tomto věku mají Romové již početnější rodiny, které jsou pro můj výzkum důležité. Budu se moci dotazovat i na dětství respondentů, což mi pomůže porovnat případné rozdíly, které se v poskytované sociální opoře mohou objevit.

Struktura rozhovoru:

- žádost o rozhovor
- zaručení anonymity
- objasnit význam výzkumu
- rozhovor
- poděkování, rozloučení.

4.3 Způsob vyhodnocování výsledků

Rozhovory jsou děleny do 6 hlavních okruhů otázek, které jsou zaměřeny jak na romskou rodinu, tak na sociální oporu. Pro tyto hlavní okruhy jsem si připravila několik tazatelských otázek (viz Příloha I), které tvoří „páteř“ rozhovoru, ale v průběhu dotazování se měnilo jejich pořadí a byly doplněny o další otázky v závislosti na

⁹² Srov. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 164-166.

odpovědích respondentů.⁹³ Získané rozhovory byly poté přepsány formou kazuistik (viz Příloha II) a následně podle 6 okruhů vyhodnoceny.

4.4 Okruhy otázek

První okruh otázek: Rodina

Cílem tohoto okruhu je zjistit, zda Romové stále považují rodinu či velkorodinu za nejdůležitější a největší hodnotu v životě. Dále bych chtěla porovnat případné změny ve složení nukleární rodiny a zjistit, zda příbuzní bydlí stále v blízkém okolí a jestli se členové rodiny setkávají a navštěvují.

Druhý okruh otázek: Instrumentální opora

V tomto okruhu se zaměřuji na finanční a sociální stánku romských rodin. Jestli si Romové mezi sebou půjčují peníze (jak velké obnosy, od koho, za jakých podmínek) a zda jsou ochotni si stále poskytovat přístřeší. Dále zjišťuji, jak nakládají s vydělanými či obdrženými financemi a zda si jedinci pomáhají s každodenními činnostmi.

Třetí okruh otázek: Informační opora

Cílem tohoto okruhu je zjistit, jestli si Romové mezi sebou říkají důležité informace, zda si poskytují rady a zda své problémy řeší kolektivně.

Čtvrtý okruh otázek: Hodnotící opora

V tomto okruhu jde o zjištění, zda Romové stále projevují úctu starším členům rodiny a jestli se romské rodiny či velkorodiny setkávají při různých oslavách (narozeniny, křtiny, pohřby, ...) a jak tyto oslavy probíhají. Zahrnut je i způsob vnímání sebe sama ve vztahu k rodině.

Pátý okruh otázek: Emocionální opora

Okruhem zaměřeným na emocionální oporu zjišťuji, zda si členové rodiny mezi sebou povídají o každodenních záležitostech, zda se objímají a co to pro ně znamená. Jestli se o sebe navzájem starají a mohou se spolehnout na pomoc rodiny.

⁹³ Srov. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní výzkum a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada publishing, 2006, s. 159-161.

Šestý okruh otázek: Negativní působení sociální opory

Tento okruh porovnává, zda u Romů přetrvává negativní vztah ke vzdělání a jestli se opravdu zaměřují pouze na přítomnost či mají nějaké plány do budoucnosti. Dále je tento okruh zaměřen na jejich individuální úspěchy a na to, zda se v nich podporují nebo jestli jsou jedinci stále ovlivňováni rodinou.

5 Vyhodnocení kazuistik

První okruh: Rodina

V tomto okruhu jsem se dotazovala na počet členů v jedné domácnosti a také mě zajímalo, koho všeho respondenti považují za rodinu. Dále moje otázky směřovaly na příbuzenstvo, zda jsou v kontaktu a navštěvují se. V závěru jsem zjišťovala, koho považují za tzv. „hlavu rodiny“, co je pro ně v životě důležité a co pro ně znamená rodina.

Počet osob v jedné domácnosti - které členy považují za svoji rodinu

Z odpovědí je patrné, že již nemluvíme o velkorodinách, ale pouze o nukleárních rodinách, kdy v jedné domácnosti žijí pouze rodiče s dětmi, jen jedna respondentka žije ve více generační rodině. Nukleární rodiny jsou stále početnější, než je tomu u populace majoritní. V jedné domácnosti žije od 6 po 11 členů. Tento počet je na jeden malý byt opravdu vysoký. Za členy rodiny označují své partnery, děti a rodiče. Někteří respondenti přidávají ještě svoje sourozence.

„Manžela a děti.“ (Aneta, 32 let a Jana, 48 let)

„Tak na prvním místě to jsou děti a manžel. Pak rodiče, sourozenci a to je asi tak všechno.“ (Pavla, 30 let)

Tři dotázaní mluvili o širším příbuzenstvu.

„S kým sem ve styku, toho považuju za rodinu. Je to tak 20, 30 lidí. To je rodina.“ (Lucie, 34 let)

„To je jasný, na prvním místě děti, žena, rodiče, bráchové a i některý bratřenci tam sou. Ale to záleží, jaký sou povahy. Když je dobrej, tak není problém, to je rodina.“ (Roman, 48 let)

„Je jich spousta. Děti, manželka, setry, bratři a i některé ty neteře a synovce. No celou rodinu mám rád.“ (Michal, 50 let)

I v dětství žili dotazovaní pouze se svými rodiči a sourozenci. Čtyři respondenti jsou oddáni. Dva jsou rozvedeni, ale s partnery žijí nadále. V obou případech byl rozvod

kvůli dluhům. Než si manželé našli vlastní bydlení, žili většinou u rodičů jednoho z nich. Tak si to respondenti pamatují i z dětství.

Příbuzenstvo – četnost kontaktů a návštěv

Většina uvádí, že jejich příbuzní žijí ve stejném městě, ale příliš se nenavštěvují, jen když se potkají, popovídají si. V kontaktu jsou zejména se svými rodiči a sourozenci, kteří bydlí v Táboře. Pokud mají členy rodiny v jiných městech nebo na Slovensku, třeba se i několik let nevidí. Ve čtyřech případech jezdí respondenti na návštěvy ke svým příbuzným, kteří bydlí v Táboře nebo v jeho okolí. Dva respondenti své širší příbuzenstvo nenavštěvují prakticky vůbec.

„Vidám se tak se dvěma tetami a zbytek jako by nebyl. Nechovaj se jako strejdové a tety. Prostě se nestýkáme, ani když jsou z Tábora. A ty, co sou na Slovensku, sem neviděla 13 let.“ (Pavla, 30 let)

„Dva bratři sou kousek od Tábora. Když to de, tak se setkáme, ale na návštěvy nemáme peníze.“ (Michal, 50 let)

„Na denním pořádku se stýkám s rodiči manžela. Se sourozcema z Tábora se vidím občas, jen když se potkáme.“ (Aneta, 32 let)

„V Táboře mám jenom sestru a s tou se nenavštěvujem. Pak mám příbuzný ve Žďáru a tam občas zajedem, ale málokdy.“ (Jana, 42 let)

Co je v životě důležité? Co znamená slovo rodina? Kdo je „hlavou rodiny“?

Z odpovědí je patrné, že Romové stále považují rodinu za nejdůležitější a největší hodnotu v životě, ta pro ně znamená „mít vzájemně otevřené dveře“, držet pohromadě, pomáhat si a vychovávat děti.

„Nejdůležitější je rodina, zdraví. Aby sme se drželi stejně, jako se držíme. Rodina? To sou ti blízcí. Já mám otevřené dveře, ty máš otevřené dveře.“ (Lucie, 34 let)

„Důležitý jsou pro mě děti a jejich zdraví a pak ten zbytek. Když všichni držej pohromadě, to je pro mě rodina. Ne jen, když se stýkaj, ale když si uměj i navzájem pomoct. To je to pouto rodiny, že se na ně můžu obrátit.“ (Pavla, 30 let)

„Nejdůležitější je rodina. Třeba když sou Vánoce, tak z toho mám dobrej pocit, jak sme tam všichni. Rodina je základ.“ (Roman, 48 let)

Čtyřikrát byl v rozhovorech označen za hlavu rodiny muž a dvakrát žena.

Druhý okruh: Instrumentální opora

V rámci okruhu jsem zjišťovala finanční stránku domácností. Zajímalo mě, na koho nebo kam se obrací ve finanční tísní, zda si členové rodiny mezi sebou půjčují peníze a jestli u nich přetrvává ochota ubytovat své příbuzenstvo. Dále jsem se dotazovala, jak nakládají s finanční hotovostí.

Finanční stránka domácnosti a půjčování peněz

Problémy s penězi řeší Romové neustále, u všech dotázaných je finanční stránka jejich domácnosti špatná a stále se zhoršuje. Všichni uvedli, že se stala a stává situace, kdy nemají peníze ani na jídlo. Na otázku: „*Jak jste na tom v rodině s penězi?*“ A: „*Máte dostatek peněz na jídlo?*“ Odpovídali respondenti takto:

„*V dnešní době těžko. Než sme se s manželem vzali, každej sme si na sebe vzali úvěr a ty vlastně splácíme ještě teď. No a po svatbě sme si vzali další půjčku. ... Než přijde vejplata, tak se i někdy stane, že na to jídlo nemáme.*“ (Lucie, 34 let)

„*S penězi sme na tom špatně. ... Ani na jídlo nemáme.*“ (Pavla, 30 let)

„*Špatně, no. Teď je to hodně špatný. ... Peníze na jídlo mít musíme, ale už se stalo, že sme nevyšli.*“ (Aneta, 32 let)

„*Teď to není bůh ví jaký. ... Taky se stane, že není ani na to jídlo.*“ (Roman, 48 let)

„*Špatně. ... Je to hrozně špatný, ani na jídlo není.*“ (Michal, 50 let)

„*Hrozně. ... Stává se, že není na jídlo.*“ (Jana, 42 let)

Čtyři respondenti se v takových případech obrací na své rodiče, případně sourozence. Půjčky jsou vždy vzájemné. Je tu jistý koloběh, ze kterého se těžko dostává.

„*Půjčila sem si peníze od příbuzných z mé i manželovy strany. Někdy jdem za rodiči, ale převážně si půjčujem od mých i manželových sourozenců. A samozřejmě to funguje i obráceně. Když nemají oni, tak jim půjčíme my.*“ (Lucie, 34 let)

„*Vždycky sme se obrátili na maminku a tatínka od manžela. Ti nám vždycky pomůžou.*“ (Aneta, 32 let)

„*Když peníze dojdou, tak jdu k rodičům.*“ (Roman, 48 let)

Jedna dotázaná uvedla i sousedku.

„*Pokud to de, tak si někde půjčím. Tak třeba u táty nebo u mámy. Nebo od sousedky, to je Češka, ale je to hodná ženská a ví, že jí peníze vrátím.*“ (Pavla, 30 let)

Dva respondenti se neobrací na rodinu, ale na Úřad sociálního zabezpečení v Táboře a žádají o dřívější vyplacení dávek. To však často nejde, proto si peníze obstarávají sběrem železa, které prodávají do sběru.

„Obrátím se na sociálku. Ale spíš chodím na sběr, ten mi asi nejvíc pomáhá.“
(Michal, 50 let)

„Tak jdu na sociálku, aby mi vyplatili dřív dávku. Ti jsou, ale neochotní. Tak synové a manžel chodí na melouchy a sbíraj železo.“ (Jana, 42 let)

Pokud někdo z rodiny potřebuje větší obnos peněz, tři respondenti jsou ochotni si na sebe vzít vysokou půjčku (klidně i za jiného člena rodiny), které poté těžko splácí.

„Vzala sem si dvě půjčky, ale nenechala sem si je. Obě sem dala mámě a teď je nikdo neplatí.“ (Pavla, 30 let)

Další tři respondenti mají též dluhy, ale úvěr pro jinou osobu by na sebe nikdy nevzali. Všichni dotázaní by chtěli mít peníze na zaopatření domácnosti.

Poskytnutí dočasného ubytování

Stále je zde patrná ochota poskytnout si navzájem přístřeší a to i za cenu velmi stísněných podmínek. Tři dotázaní takovou situaci zažili.

„Asi bych šla k rodičům a dali bysme to dohromady společně. Jako i mamka mi o tom říkala, že ty otevřený dveře tam sou. ... Vzala bych je k sobě. Když oni vezmou mě, tak proč já bych nevzala je. I se to stalo. Pomohla sem i cizím, ne jen rodině. Tři měsíce u nás bydleli mámy známí, než si našli vlastní podnájem.“ (Lucie, 34 let)

„To by bylo složitější. To nevím, co bych dělala. Moje máma má jednu místnost. U táty by to taky nešlo. Oni by mě vzali, to vím. Ale já bych tam nešla, protože bysme se nevešli. ... Samozřejmě, že bych je ubytovala. Neodmítla bych jim pomoc. Nastálo by to být nemohlo, ale než by si něco vydělali nebo našli podnájem, tak jo.“ (Pavla, 30 let)

Ve dvou případech by se neobrátili na svoji rodinu, ale šli by do azylového domu. Pouze jedna z dotázaných by neubytovala členy rodiny.

„Šla bych na azyl. ... Členy rodiny bych neubytovala. Nemám je kam dát.“ (Jana, 42 let)

Nakládání s finanční hotovostí

Když obdrží finance, zaplatí nájem, dluhy a zbytek peněz mají na jídlo. S tím však nevystačí a ke konci měsíce si peníze půjčují.

„Zaplatíme nájem, úvěry co máme. Zaplatíme školky, školy, kroužky a co zbyde je na jídlo.“ (Lucie, 34 let)

„Prvně zaplatím nájem, elektriku, nakoupím jídlo, zaplatím obědy ve škole, povrátím dluhy a jsem zase bez peněz a ty si pak zase půjčím a takhle to jde pořád dokola.“ (Pavla, 30 let)

Z výpovědí je patrné, že nejdříve uspokojují své základní potřeby, jako je bydlení a jídlo. Pokud peníze dojdou, půjčují si je. Proto se zde dostáváme do koloběhu stálého zadlužování se a půjček, jenž se těžko přerušuje. Tímto se nám kladná instrumentální opora se nám zde mění v negativní.

Třetí okruh: Informační opora

Záměrem tohoto okruhu bylo zjistit, na koho se respondenti obrací, když potřebují poradit. Také mě zajímalo, zda své problémy řeší sami nebo s celou rodinou a jestli se u nich v rodině najde osoba, která má opravdu významné slovo.

Řešení problémů

Problémy, týkající se jedné domácnosti, řeší všichni v úzkém kruhu, většinou manžel s manželkou. Děti jsou přítomni, jen když se jich daná záležitost týká.

„Jen já a manžel. Jinak nikdo.“ (Aneta, 32 let)

„Problémy doma řešíme s manželem, mimo rodiče.“ (Lucie, 34 let)

„Když se to týká dětí, tak sou tam i děti. Jinak si to s manželkou řeknem sami.“ (Roman, 48 let)

Osobní problémy většina respondentů řeší sama, nebo se poradí s partnerem, rodiči či sourozenci. Jen jedna dotázaná uvedla kamarádku ze školy.

„Ty svoje problémy, řeším, jak se říká s kamarádkou. S nejlepší kamarádkou ze školy. Řekneme si, co jí tlačí, co mě tlačí.“ (Lucie, 34 let)

„Jak co. Třeba když mě chtěli vystěhovat, tak sem to řešila s tátou.“ (Pavla, 30 let)

Tři dotázaní chodí své záležitosti (například na úřady) vyřizovat sami. Zbylé tři doprovází partner. S vážnějšími problémy se v pěti případech obrací na sociální pracovnice ať už komunitního centra Cheiron T, Úřad sociální zabezpečení v Táboře nebo na pracovníci Fondu ohrožených dětí.

„Když už je to vážnější, tak se radím v Cheironu.“ (Lucie, 34 let)

„Záleží, čeho se ta rady týká. Většinou si věci vyřizuju sama. Nemusím se moc na nikoho obracet. A když už nevím, tak jdu za holkama do Cheironu.“ (Pavla, 30 let)

„Na tu sociální pracovníci. Nebo na ten Fond ohrožených dětí. To když byla manželka ve výkonu a já se o ty děti staral sám. To sem se dost na tu sociálku obracel.“
(Michal, 50 let)

Vnímání autority v rodině

Osoby, které mají největší slovo, jsou rodiče respondentů. Pokud se jedná o starší respondenty, jsou to většinou oni, nejstarší sourozenci nebo partneři.

„Významný slovo? Tak to má mamka a myslím si, že i ostatní sourozenci to tak berou. No a z manžela strany je to taky mamka.“ (Lucie, 34 let)

„Táta. I já z něho mám respekt. To slovo má v rodině táta.“ (Pavla, 30 let)

„Ted' manžel, ale když byl ještě táta, tak to byl on.“ (Jana, 42 let)

Čtvrtý okruh: Hodnotící opora

V rámci daného okruhu jsem zjišťovala, zda Romové stále projevují úctu ke straším členům rodiny. Dotazovala jsem se též na oslavy svateb, křtin a pohřbů, čímž jsem se dozvěděla, jestli společně oslavují a zároveň, zda se podporují v těžkých chvílích. Otázky též směřovaly k pocitům respondentů. Zajímalo mě, jak se v rodině cítí a jak se bere jejich názor .

Úcta k starším členům rodiny

Z uvedených odpovědí je patrné, že si stále váží starších členů rodiny, především rodičů, jejichž slova se berou vždy vážně. Tři respondenti, kteří již rodiče nemají, si ve dvou případech nejvíce váží partnerů a jeden respondent uvádí nejstaršího bratra.

„Když sem byl mladší a starší něco řekli, tak sem byl zticha a nedovolil jsem si promluvit.“ (Roman, 48 let)

„Nejstaršího bráchy.“ (Michal, 50 let)

„Rodičů si opravdu vážím.“ (Pavla, 30 let)

Křtiny, svatby, pohřby a jiné oslavy

Vánoce, Silvestr, svátky a narozeniny slaví v úzkém kruhu rodinném nebo vůbec. Křtiny, svatby a pohřby stále oslavují ve větším počtu, ale již není pravidlem, že přijedou všichni příbuzní. Jedné respondentce na svatbu nepřišli ani prarodiče, kteří žijí ve stejném městě. Další respondent přiznává, že už svoje děti vůbec nekřtí a že se

svatby též příliš nekonají (mladý pár žije tzv. na hromádce). Co pro ně však zůstává stále důležité, je důstojné rozloučení se zemřelým.

„Ted' se to moc nežení. Já sem ani děti nekřtil, křtiny už neděláme. Jen ty pohřby, to je pořád společná záležitost.“ (Michal, 50 let)

„Když děláme křtiny, tak se musí oslavit ve velkém. Nejvíc je to ale na těch pohřbech, to se sejdou i příbuzní z jiných měst. Ale co mě třeba naštvalo, tak když sem měla svatbu, tak nepřišel skoro nikdo. Ani babička, děda a to sou z Tábora, tak to mě dost mrzelo.“ (Pavla, 30 let)

„Svatby, pohřby, to už je větší, to se pozvou a svolaj ostatní, a kdo přijde, tak přijde.“ (Jana, 42 let)

Vnímání sebe sama ve vztahu k rodině

Respondenti se v rodině cítí dobře. Ženy se starají o chod domácnosti a výchovu dětí, což chtějí a s čímž jsou relativně spokojeny. Od mužů se očekává, že finančně zabezpečí rodinu.

„Cítím se jako matka. ... S přístupem jsem celkově spokojená. Berou mě takovou, jaká sem a já je taky tak беру.“ (Lucie, 34 let)

Názory respondentů při řešení problémů, mají vždy patřičnou váhu.

„Když se to řeší, tak se to bere vážně, ale jak se pak dotyčnej rozhodne, to už je na něm.“ (Lucie, 34 let)

„Vážně se to bere. Sou tam pravidla, která musí fungovat.“ (Pavla, 30 let)

Pátý okruh: Emocionální opora

V daném okruhu jsem se zaměřovala na komunikaci mezi členy v rodině. Dále mě zajímalo, kdo je pro ně v rodině nejdůležitější a zda se snaží pomoci člověku, který se trápí. Respondentů jsem se též dotazovala, jestli cítí, že za nimi rodina stojí, a zda na tuto pomoc spoléhají. I dodržování romských tradic bylo předmětem mých otázek.

Komunikace

Z odpovědí je patrné, že každodenní radosti a starosti řeší respondenti se svými partnery, na které zároveň spoléhají, pokud onemocní. Pouze jeden respondent by při nemoci spoléhal na pomoc od své dcery.

„Každodenní starosti si buď nechám pro sebe, nebo to řeknu manželovi. Povíme si, co trápí mě, co jeho.“ (Lucie, 34 let)

„S manželkou.“ (Michal, 50 let)

Trápení druhých

Pro všechny dotázané jsou nejdůležitější děti, rodiče a manžel/ka. I zde zůstáváme v úzkém kruhu rodinném.

„Děti, manželka, rodiče, to je pro mě důležité.“ (Roman, 48 let)

„Nejdůležitější je pro mě mamka, tatka. Pak jsou to děti a manžel.“ (Lucie, 34 let)

Těž smutky pozorují jen na svých nejbližších, ty se snaží rozveselit a zvednout jim náladu. Pouze jedna respondentka uvádí, že danou osobu nechává se svými starostmi.

„Poznám to. Když je třeba holka mimo, tak to poznám a dělám srandu, takový ty kraviny, abych jí rozveselil.“ (Roman, 48 let)

„Trápení poznám. Pořád se vyptávám, co mu je a pak se snažím zapojit celou rodinu a udělat pro něj náskou srandu.“ (Lucie, 34 let)

Pouze jedna respondentka uvádí, že danou osobu nechává se svými starostmi.

„Poznám, nechám ho vybrečet a je to.“ (Jana, 42 let)

Spoléhání se na pomoc rodiny

Pět dotázaných cítí, že za nimi blízcí členové rodiny stojí. Ve třech případech se obrací na pomoc od rodiny.

„Stojí za mnou a spoléhám se na ní, protože si myslím, že mi pomůžou.“ (Lucie, 34 let)

„Já myslím, že stojí a i se na ně spoléhám.“ (Jana, 42 let)

Pouze jedna respondentka si není jistá podporou od rodiny. A tři dotázaní se snaží spoléhat jen na sebe.

„No někdy si nejsem jistá. Spíš se snažím spoléhat na sebe.“ (Pavla, 30 let)

„Vím, že by mi i pomohli, to jo, ale snažím se spíš spoléhat na sebe.“ (Roman, 48 let)

Dodržování romských tradic

Pět respondentů dodržuje romské zvyky, jako např. hraní na hudební nástroje, zpěv a tancování. V dodržování těchto tradic se členové rodiny vzájemně podporují.

„Jo, to se sestrou vedem dětský soubor, kde tancujem ty romský tance.“ (Lucie, 34 let)

„Máme, no. Máme kapelu. Já zpívám, táta hraje na kytaru, můj brácha jede na basu, další brácha na bicí a bratranec na kytaru.“ (Pavla, 30 let)

„Joo, to jo. Kluci hrajou a zpívaj. Syn hraje na varhany. Muzika tu jede pořád.“ (Jana, 42 let)

Může se zdát, že romské tradice se nevztahují k sociální opoře. Můj záměr však směřoval především k tomu, zda se členové rodiny v dodržování těchto zvyků podporují a upřednostňují i zájmy jednotlivců. Jaký vliv má rodina na své členy, blíže uvedu v následujícím okruhu.

Šestý okruh: Negativní působení sociální opory

V tomto okruhu mě především zajímal názor respondentů na vzdělání. Také jsem se zaměřovala na plány do budoucnosti a na touhu po změně. Protože u Romů se traduje kolektivní rozhodování, zajímalo mě, jak se staví k individuálním úspěchům.

Vzdělání

Všichni si přejí pro své děti vzdělání. Jedná se vždy o vyšší stupeň vzdělání, než mají respondenti sami. Čtyři mají pouze základní vzdělání (rodiče je ve vzdělání nepodporovali), tudíž chtějí, aby jejich děti měly výuční listy. Dvě získaly výuční listy (zde byl vliv rodičů patrný), z toho jedna chce pro své děti střední školu s maturitou a druhá nechává rozhodnutí na dětech.

„Chtěla bych pro děcka aspoň o chlup lepší vzdělání, než co mám já. Tak třeba aby holka dodělala aspoň tu střední.“ (Lucie, 34 let)

„Chtěla bych, aby měli aspoň výučáky.“ (Aneta, 32 let)

„Chtěl a jak. Aspoň ten základní výuční list.“ (Roman, 48 let)

Dotazovaní sami cítí, že společnost vyžaduje vzdělané lidi, zkrátka že bez vzdělání si práci nenajdou. Jedna respondentka si dělá kurz, aby lépe našla zaměstnání. Ke vzdělání se snaží děti vést, ale je patrné, že na to sami nestačí. Ve většině případů si děti své školní povinnosti plní v komunitním centru Cheiron T, kam prakticky denně dochází.

„Po škole choděj do Cheironu na nějaký ty kroužky a dělaj tam úkoly do školy, doučujou se tam.“ (Aneta, 32 let)

„Děti choděj do Cheironu. Choděj na kroužky a dělaj tam úkoly.“ (Roman, 48 let)

Touha po změně a plány do budoucnosti

Z rozhovorů je patrné, že respondenti žijí ze dne na den, ale mají touhu svojí situaci změnit. Přejí si lepší bydlení, finančně zabezpečit rodinu, vzdělání pro děti a najít si zaměstnání. Ale díky stálým půjčkám, které si v rodině poskytují, je těžké těchto změn dosáhnout. Je patrné, že u Romů přetrvává instrumentální opora, ale ta jim spíše škodí, než pomáhá.

„Plány by byly, ale není na to. Nejsou peníze. Hlavně ten byt by to chtělo.“
(Michal, 50 let)

„První co bych chtěla změnit je to bydlení. Pak si najít práci. Prostě ta finanční stránka.“ (Pavla, 30 let)

Jen jedna dotázaná uvádí, že do budoucna neplánuje, žije přítomností a na svém životě by nic neměnila, protože je ráda, že jsou všichni spolu.

„Neměnila bych nic, když sme takhle všichni spolu. ... Nemám plány. Do budoucna neplánuju.“ (Lucie, 34 let)

Vliv rodiny a chování, které se neodpouští

Vliv rodiny na respondenty je stále patrný, ale v mnoha oblastech již rodina podporuje jejich individuální zájmy, ať už se jedná o vzdělání či zájmové činnosti jako je zpěv, hraní na hudební nástroje a tanec.

„Baví mě tanec. S vedením kroužku mě i rodina podporuje, bez toho by to nešlo.“
(Lucie, 34 let)

„Hraní mě baví. Jo, rodina se mnou chodí na ty vystoupení a tak.“ (Roman, 48 let)

„Jo teď, když si dodělávám ten kurz, tak v tom mě jako rodina dost podporuje. Protože ví, že je to dobrý.“ (Pavla, 30 let)

Pro pět dotázaných je ve vztahu nejdůležitější věrnost partnera. Nevěru by neodpustili. Jedna respondentka vyrůstala v dětském domově, to svým rodičům nikdy nepromine. Svým dětem by odpustili prakticky vše. Dva respondenti se shodují, že nemají rádi lhaní a neupřímné jednání.

„Tak manželovi bych neodpustila tu nevěru a dětem všechno.“ (Pavla, 30 let)

„Ženě nevěru a dětem lhaní, na to sem háklivej.“ (Roman, 48 let)

„Manželovi nevěru, to bych mu neodpustila nikdy. U dětí bych vzala vše. A mámě, tý neodpustím, že mě dala do ústavu.“ (Aneta, 32 let)

Pouze v jednom případě rodině nevadí, když daná osoba jedná na vlastní pěst. Ostatní dotázaní se radí se svojí rodinou. Ve dvou případech se stalo, že respondenti jednali proti přání rodiny, která se s tím poté smířila.

„Jo, to se stalo před pohřbem bráchy. On se oběsil v Plzni a jeho žena ho tam chtěla pochovat. Ale já sem ho nechal převést do Tábora k rodičům. To rodina proti mně šla, ale já to stejně udělal. Dva dny byly scény, ale pak to vzali.“ (Michal, 50 let)

6 Diskuse

Rodina a velkorodina je pro Roma tou největší a nejdůležitější hodnotou.⁹⁴ S tímto tvrzením se dá dle mého výzkumu souhlasit jen částečně. Romové opravdu pokládají rodinu a děti za základní hodnotu v životě. Ale mluvíme pouze o nukleárních rodinách, nikoliv o velkorodinách. S tím souvisí i to, že respondenti za členy rodiny považují své partnery, děti, rodiče a někdy i sourozence. Pouze ve dvou případech jsem se setkala s uvedením širšího příbuzenstva. Příbuzní opravdu bydlí ve stejném městě nebo v jeho okolí, ale četnost návštěv je mizivá. Proto se zde neztotožňuji s tvrzením, že se romské rodiny vyznačují vysokou soudržností a intenzivními kontakty s příbuznými členy rodiny.⁹⁵ Dle rozhovorů jsou respondenti v kontaktu se členy domácnosti, což jsou partneři a děti a navštěvovat chodí jen rodiče, případně sourozence. Vytrácení romské soudržnosti cítí i někteří dotázaní. Jedna respondentka uvádí: „*Romové už netáhnou za jeden provaz, ale každý se zajímá pouze o sebe.*“ Tento fakt se snaží změnit. Za pomoci komunitního centra Cheiron T, bylo založeno romské sdružení. Respondent, jenž je jedním ze zakladatelů, uvádí: „*Jde především o obnovení romské soudržnosti.*“ Další ho doplňuje: „*Naším cílem je zapojit co nejvíce lidí a navzájem si pomáhat.*“

Špatnou finanční situaci řeší všichni dotázaní, ale i tak u nich stále přetrvává solidarita, a to zejména v ochotě poskytnout si přístřeší.⁹⁶ Při položení otázky: „*Ubytujete členy své rodiny?*“ Byla odpověď vždy automaticky kladná. Mnozí už to sami zažili nebo si takovou situaci pamatují z dětství. I za cenu velmi stísněných podmínek poskytnou ubytování po dobu, než si dotyčný nalezne vlastní podnájem. Pouze jedna respondentka by neubytovala nikoho z rodiny. S hotovostními půjčkami už to není tak jednoznačné, ale stále se s nimi setkáváme. Ve čtyřech případech si peníze v úzkém kruhu rodinném poskytnou a jsou ochotni na sebe brát vysoké půjčky, které nejsou schopni splácet.⁹⁷ Pouze ve dvou případech spoléhají na státní příspěvky.

⁹⁴ Srov. DAVIDOVÁ, E. *Romano drom – Cesty Romů*, c.d., s. 99.

⁹⁵ Srov. SEKÝT, V. *Romské tradice a jejich konfrontace se současností*, c.d., s. 195.

⁹⁶ Srov. DAVIDOVÁ, E. *Romano drom – Cesty Romů*, c.d., s. 112.

⁹⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, c.d., s. 680.

Na základě odpovědí se ztotožňuji s názorem, že Romové uctívají starší členy rodiny.⁹⁸ Pro většinu dotázaných má názor od rodičů tu největší hodnotu. Pokud už rodiče nemají, uvádí partnery nebo nejstarší sourozence.

Oslavy křtin a svateb u Romů stále zaznamenáváme, ale již není pravidlem, že se například na svatbu sezve široké příbuzenstvo. Svatby bývají skromnější a stále častěji jsou zváni přátelé a známí.⁹⁹ To nám dokazují slova respondentky: „*Ale co mě třeba našťvalo, tak když sem měla svatbu, tak nepřišel skoro nikdo. Ani babička, děda a to sou z Tábora.*“ Vyjádření dalšího respondenta ke křtinám a svatbám bylo též zajímavé: „*Ted' se to moc nežení. Já sem ani děti nekřtil, křtiny už neděláme.*“ Jen na pohřbech se můžeme setkat se širokým příbuzenstvem, kdy jsou sezváni opravdu všichni členové rodiny. Romové stále trvají na důstojném rozloučení se zemřelým a je jim jedno, kolik peněz to bude stát. Jak říká respondent, který pohřbíval svého syna: „*S penězi sme na tom stále hůř a za veškeré úspory, které sme měli, se uspořádal pohřeb.*“

Hudební nadání Romů je známo již z dřívějšíka, kdy se zpěvem a hraním na hudební nástroje živili. V současné době tyto zvyky stále přetrvávají, ale samozřejmě ve změněné podobě.¹⁰⁰ S tímto tvrzením jednoznačně souhlasím. Pět respondentů dodržuje romské zvyky a tradice. Jedná se především o zpěv, hraní na hudební nástroje a tančení tradičních romských tanců. Tyto aktivity je stále velmi baví a důležité je, že se v nich členové rodiny navzájem podporují a k jejich dodržování vedou i své potomky.

Se vzděláním je to u Romů opravdu složité. Na jedné straně bych se přikláněla k názoru, že nedostatečné vzdělání rodičů vytváří nepříznivý základ pro děti, které berou rodiče jako určitý vzor, jemuž se chtějí podobat.¹⁰¹ Žádný z respondentů nepracuje a většinou mají pouze základní vzdělání. Na druhé straně vědí, že vzdělání je pro jejich děti důležité a přejí si, aby měly výuční listy. Ale kvůli vysokému počtu dětí a stálým finančním problémům nejsou schopni vytvořit vhodné prostředí pro vzdělání dítěte. Zde bych označila za kladné, že se Romové nestaví negativně k pomoci, kterou jim v Táboře nabízí především komunitní centrum pro děti a mládež Cheiron T. Zde si děti mohou plnit školní povinnosti a navštěvovat zájmové kroužky, což zabraňuje tomu, aby se toulaly po ulicích. Centrum pracuje i s celými romskými rodinami, kterým nabízí především informační oporu. Také se snaží motivovat Romy, aby byli aktivní při řešení svých problémů. Je patrné, že tento vliv vnímají kladně, což nám i dokazují odpovědi

⁹⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, c.d., s. 679.

⁹⁹ Srov. HÁJKOVÁ, M. *Rodina a zvyky slovenských Romů usazených v České republice*, c.d., s. 133.

¹⁰⁰ Srov. DAVIDOVÁ, E. *Romano drom – Cesty Romů*, c.d., s. 65.

¹⁰¹ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, c.d., s. 687.

pěti respondentů, kteří se s vážnějšími problémy obrací právě na sociální pracovníky, nikoliv na členy rodiny. Proto se domnívám, že se již nedá plně souhlasit s tvrzením, že Romové problémy neřeší sami a o dané tíživé situaci rozhoduje rodina kolektivně a člen se s daným rozhodnutím musí ztotožnit.¹⁰² Respondenti cítí podporu rodiny a vědí, že za nimi úzký kruh rodiny stojí. Však pouze polovina dotázaných se na rodinu obrací, druhá polovina spoléhá pouze na sebe a drobné záležitosti řeší většinou se svými partnery.

¹⁰² Srov. SEKYT, V. *Romské tradice a jejich konfrontace se současností*, c.d., s. 203.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem zjišťovala, jaký má význam pro Roma jeho rodina a zda mu poskytuje sociální oporu. Mezi Romy byla vždy typická jejich soudržnost, solidarita a kolektivismus. Cílem práce bylo popsat, jaký význam má romská rodina jako sociální opora pro své členy.

Práce je rozdělena na dvě části: teoretickou a praktickou. Za účelem naplnění mého cíle se v teoretické části zabývám sociální oporou, romskou rodinou a především druhy sociální opory a jejich negativní stránkou, jež jsou vždy vztažené k romským rodinám. Tyto informace sloužily jako podklad pro praktickou část, kde se pomocí polostrukturovaných rozhovorů dotazuji šesti respondentů na jejich rodinu, instrumentální oporu, informační oporu, hodnotící oporu, emocionální oporu a na negativní působení sociální opory. Aby bylo možné odpovědi vyhodnotit, pro uvedené okruhy byly připraveny otázky, které tvoří základní pilíře celého rozhovoru. Tyto otázky jsou sestaveny na základě informací z teoretické části. V kapitole „Diskuse“ porovnávám výsledky výzkumného šetření s poznatky z literatury.

Dospěla jsem k závěru, že jen některá fakta popsaná v teoretické části jsou u Romů ve vybrané lokalitě v Táboře stále aktuální. Jedná se především o ochotu poskytnout dočasné ubytování. I když rodina žije v malém bytě, pomoc příbuzným, a nejen těm, by v tomto ohledu neodmítla a to i za cenu velmi stísněných podmínek. Výsledky výzkumného šetření dále potvrzují půjčování si finanční hotovosti mezi rodiči, dětmi a sourozenci. Peněžní záležitosti řeší neustále. Problémy s financemi zasahují do všech částí jejich života. Získané peníze (převážně sociální dávky) mají k dispozici na velmi krátkou dobu. Po zaplacení základních věcí jim nezůstane žádná hotovost, tudíž si finance vypůjčí. Toto se opakuje každý měsíc. Pokud potřebují větší obnos peněz, jsou ochotni si vzít vysoké půjčky, a to i pro jiné členy rodiny, které nejsou schopni splácet. Z výše uvedeného usuzuji tuto hypotézu: „Instrumentální sociální opora u Romů v Táboře je poskytována na úkor svého osobního prospěchu.“

V romských nukleárních rodinách se stále setkáváme s vysokým počtem jejich členů, jenž tvoří rodiče a jejich děti. Oslovení respondenti byli ve věkové kategorii 30 až 50 let. U mladších dotázaných se počet lidí v jedné domácnosti pohyboval kolem šesti, u starších respondentů se jednalo přibližně o deset členů. Z dětství uvádí stejné složení jedné domácnosti. Z výpovědí mohu též potvrdit, že úcta ke starším (především k rodičům), stále přetrvává.

V odborné literatuře popsaná informační opora u Romů se s mými výsledky neztotožňuje. Rodinné problémy probírají pouze v dané domácnosti a osobní záležitosti začínají řešit sami nebo se poradí se svými partnery. Je však zajímavé, že se stále více se svými problémy obrací i na sociální pracovníky, od kterých žádají informace a rady. Z těchto poznatků předkládám druhou hypotézu: „Romové v Táboře vyhledávají ve zvyšující se míře (s ohledem na generaci) informační sociální oporu od sociálních pracovníků (tedy institucí mimo rodinu).“

Odpovědi, které jsem zaznamenávala o emocionální opoře, se mi nejeví nijak odlišné od znaků, které nalézáme v českých rodinách. Každodenní záležitosti probírají manželé mezi sebou a vzájemně se na sebe spoléhají. Nejdůležitější jsou pro ně děti, rodiče a partneři. I četnost návštěv mezi příbuznými je mizivá.

Postoj Romů ke vzdělání bych neoznačila za úplně negativní. Jsou si vědomi tlaku společnosti, která vyžaduje vzdělané lidi. Je zde ovšem znát nízká úroveň vzdělání rodičů. Přejí si, aby jejich děti měly vzdělání, ale velký počet členů jedné domácnosti, špatné bytové podmínky a stále finanční problémy nedovolují vytvořit vhodné prostředí pro učení, které dítě potřebuje. Školní povinnosti si děti často plní v komunitním centru Cheiron T, kam prakticky denně dochází na zájmové kroužky a doučování.

Soudržnost, kterou se Romové dříve vyznačovali a často na ni poukazovali, se vytrácí. Sami tento fakt pociťují a mají snahu ho změnit. Komunitní centrum Cheiron T se snaží motivovat a aktivizovat romské občany. Na základě těchto příslušných aspektů založili romské sdružení, které pořádá různé kulturní akce a kroužky pro děti i dospělé. Též nabízí pomoc a rady Romům při vyřizování jejich záležitostí na úřadech, při půjčkách, apod. Někteří Romové z Tábora ho však odsuzují a nechtějí se zapojovat do žádných pořádaných aktivit. Sdružení běží krátkou dobu a jeho úkolem je přesvědčit a zapojit co nejvíce lidí.

Dosažené poznatky mohou sloužit sociálním pracovníkům z Tábora, jenž pracují s touto cílovou skupinou. Výsledky mohou být využity při porovnávání případného dalšího výzkumného šetření, které by se uskutečnilo ve stejné či jiné lokalitě v Táboře.

Pro mě osobně bylo zpracování daného tématu přínosné hlavně z praktického hlediska. Jednak jsem měla možnost poznat přirozené prostředí respondentů a také vedení rozhovorů bylo pro mě velkou zkušeností.

Podaří se romskému sdružení obnovit soudržnost a informační oporu mezi Romy v Táboře? Budou se stále více obracet na sociální pracovníky, než na svojí rodinu? Uctívají a respektují dnešní romské děti své rodiče? Zůstávají zde otevřené otázky, které mohou sloužit jako náměty na další výzkumné šetření.

Seznam použitých zdrojů

LITERATURA:

BUDILOVÁ, L.; JAKOUBEK, M. *Příbuzenství, manželství a sňatkové vzorce. Cigánská příbuzenská síť*. In BUDILOVÁ, L.; JAKOUBEK, M. (eds.) *Cigánská rodina a příbuzenství*. Ústí nad Labem: Dryada, 2007, s. 19-69. ISBN 978-80-87025-11-6.

BUDILOVÁ, L.; JAKOUBEK, M. *Příbuzenství v romské osadě*. In JAKOUBEK, M.; HIRT, T. *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 9-65. ISBN 80-86473-83-X.

DAVIDOVÁ, E. *Romano drom – Cesty Romů 1945-1990*. 2. přeprac. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0524-5.

HAJSKÁ, M.; PODOUŠKA, O. *Práce na černo jako forma adaptace na sociální vyloučení*. In HIRT, T.; JAKOUBEK, M. (eds.) *„Romové“ v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 136-155. ISBN 80-86898-76-8.

HAŠKOVÁ, L. *Deprivace a subdeprivace dětí v ústavní péči*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 2009.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

Romsko-český a česko-romský kapesní slovník. Praha: Fortuna, 2001. ISBN 80-7168-619-0.

JAKOUBEK, M. *Romské osady – enklávy tradiční společnosti*. In JAKOUBEK, M.; PODUŠKA, O. *Romské osady v kulturologické perspektivě*. Brno: Doplněk, 2003, s. 9-30. ISBN 80-7239-140-2.

KEBZA, V. *Psychosociální determinanty zdraví*. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1307-5.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-551-2.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. rozšíř. a přeprac. vyd. Praha: Slon, 2003. ISBN 80-86429-19-9.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-2471362-4.

ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-5.

SEKYT, V. *Romské tradice a jejich konfrontace se současností (Romství jako znevýhodňující faktor)*. In JAKOUBEK, M.; HIRT, T. *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 188-218. ISBN 80-86473-83-X.

SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J. *Přehled sociální psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0929-1.

ŠÍŠKOVÁ, T. (ed.) *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.

ŠULOVÁ, L. *Člověk v rodině*. In VÝROST, J.; SLAMĚNÍK, I. (ed.) *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. rozšíř. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978- 80-7367-414-4.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

Podpora psychologa [online]. Gest. Citováno dne 10 .1. 2011. Dostupné na WWW: <http://www.gest.cz/cz/crm_odb.php?pg=1>.

Žijí mezi námi. Historie a současnost Romů [online]. Občanské sdružení “Sdružení Romů Severní Moravy“. Publikováno v PDF. Citováno dne 18. 2. 2011. Dostupné na WWW: <<http://www.romcentrum.karvina.info/publikace.pdf>>.

Seznam příloh

Příloha I. Tazatelské otázky k šesti stanoveným okruhům

Příloha II. Kazuistiky

Přílohy

Příloha I.

TAZATELSKÉ OTÁZKY K ŠESTI STANOVENÝM OKRUHŮM

1. Rodina

1. Kolik je Vám let?
2. Jste vdaná/ženatý? Je to Vaše první manželství? Pokud ne, proč jste se rozvedl/a? Nebo žijete v partnerství?
3. Kolik máte dětí (vlastních i nevlastních)?
4. Kdo žije s Vámi ve společné domácnosti?
5. Jaké složení domácnosti bylo ve Vašem dětství?
6. Koho všeho považujete za člena Vaší rodiny?
7. Jaký máte názor na bezdětné manželství? Znáte takový pár?
8. Odkud pocházíte?
9. Jste v kontaktu se členy rodiny? Pokud ano, jak často a s kým?
10. V jakém městě žijí Vaši příbuzní?
11. Co je pro Vás v životě nejdůležitější?
12. Co pro Vás znamená rodina?
13. Kdo je u Vás v rodině tzv. „hlavou rodiny“?

2. Instrumentální opora

1. Jak jste na tom v rodině s penězi? Máte dostatek peněz na jídlo? Na co byste chtěl/a mít peníze? Co jste si naposledy pořídil/a? Pamatujete si, jak to bylo s penězi ve Vašem dětství?
2. Pokud nemáte peníze. Kam nebo na koho se obrátíte?
3. Je ve Vašem okolí někdo, kdo Vám půjčí peníze?
4. Pokud se ocitnete nečekaně na ulici. Máte kam jít? Na koho se obrátit?
5. Jak řešíte problémy s penězi? Řešil/a jste už někdy v životě problém s bydlením nebo financemi? Pokud ano, jak a kdo Vám pomohl?

6. Ubytujete členy své rodiny, když to potřebují? Pokud ano, na jak dlouho? Zažil/a jste od dětství takovou situaci?
7. Když vyděláte nebo obdržíte finanční hotovost. Jak s ní nakládáte?
8. Půjčujete si v rodině peníze?
9. Berete na sebe úvěry za někoho jiného (za Vaše příbuzné)?
10. Pomáhá Vám rodina při každodenních činnostech jako například vaření nebo uklízení? Jak to bylo ve Vašem dětství?

3. Informační opora

1. Na koho se obracíte, když potřebujete poradit? A naopak. Chtějí po Vás druhí poradit?
2. Když v rodině řešíte problém, jsou u toho přítomni všichni z rodiny?
3. Své problémy řešíte sám/a nebo s celou rodinou? Jak se to řešilo ve Vašem dětství?
4. Za kým nejčastěji chodíte pro rady?
5. Kdo ve Vaší rodině má největší slovo? Vnímáte tak některého člena?
6. Když jdete vyřizovat nějakou záležitost (např. na úřady), chodíte sám/a nebo Vás někdo doprovází? Kdo?

4. Hodnotící opora

1. Jak vnímáte Vaše postavení v rodině? Jak se v rodině cítíte?
2. O co se Vy konkrétně v rodině staráte? (Vaření, úklid, vydělávání peněz, ...). Co si myslíte, že byste měl/a v rodině zastávat (dělat)? Jaké postavení byste si přál/a mít?
3. Co od Vás rodina očekává?
4. Jste spokojen/a s přístupem, se kterým s Vámi rodina jedná?
5. Jakou má váhu Váš názor v rodině?
6. Kdo u Vás v rodině vychovává děti? Kdo má na ně největší vliv (koho nejvíce poslouchají)?
7. Slavíte svátky a narozeniny? Pokud ano, jak a kdo vše se oslavy účastní? Jak to bylo ve Vašem dětství?
8. Slavíte křtiny, svatby, pohřby? Pokud ano, jak a kdo se účastní? Jak to bylo ve Vašem dětství?
9. Slavíte Vánoce a Silvestr? Pokud ano, jak to probíhá? Jaké to bylo v dětství?

10. Zve Vás rodina na oslavy?

11. Je někdo v rodině, komu projevujete úctu, koho si nejvíc vážíte?

5. Emocionální opora

1. S kým probíráte každodenní starosti a radosti?
2. Kdo je pro Vás z rodiny nejdůležitější?
3. Když je někomu smutno, obejmete ho? Objímají oni Vás? Co to pro Vás znamená? Můžete to porovnat s Vaším dětstvím?
4. Kdo se o Vás stará pokud onemocníte?
5. Poznáte, když druhého něco trápí? Snažíte se mu pomoci? Jak konkrétně?
6. Máte v rodině nějaké zvyky a tradice? Jaké? (Hraje někdo z rodiny na hudební nástroj, zpívá někdo, atd.)
7. Stojí za Vámi rodina?
8. Spoléháte na pomoc rodiny?
9. Chodíte na návštěvy k příbuzným? Jak to bylo ve Vašem dětství?

6. Negativní působení sociální opory

1. Co byste chtěl/a v životě změnit? Chcete, aby bylo něco jinak?
2. Co Vás baví? Chtěl/a byste v tom být dobrý/á? Podporovala by Vás rodina?
3. Chcete, aby Vaše děti dosáhly vzdělání? Jakého vzdělání (základní, výuční list, maturitu, ...)? Vaši rodiče Vás ve vzdělání podporovali?
4. Co dělají Vaše děti, když přijdou ze školy domů? Jaký program jste měl/a Vy v dětství?
5. Stalo se někdy, že jste se pro něco rozhodl/a a chtěl/a to, ale rodina s tím nesouhlasila? Jak se to vyřešilo?
6. Když si prosadíte „svojí“ (svůj názor), jak se na to rodina dívá? Vyčítá Vám rodina, když uděláte něco tzv. „na vlastní pěst“?
7. Co byste rodině (manželovi, dětem, ...) neodpustila? Co by Vám hodně vadilo?
8. Jak si představujete svojí budoucnost? Máte nějaké plány?

Příloha II.

KAZUISTIKY

Jména a osobní data respondentů jsou z důvodu anonymity pozměněna.

1. Kazuistika

Prvním respondentem je Lucie, které je 34 let. Lucie byla velmi vstřícná a na vše bez problémů odpovídala. Od narození bydlí v Táboře a nyní se stala společníkem nově vzniklého romského sdružení.

Rodina: Lucie je vdaná 8 let. Jedná se o její první manželství. S manželem má 4 děti. První dítě se narodilo ještě před svatbou. Ve 22 letech měla první dceru. Nyní žije v bytě společně s manželem a 4 dětmi. Než si manželé pořídili byt, bydleli ve společné domácnosti s rodiči Lucie. Toto soužití hodnotí poklidně a říká, že si vyšli vždy navzájem vstříc. Jen v době, kdy se měla s rodinou stěhovat do vlastního bytu, byl problém s Lucčinou matkou, která nechtěla, aby se dcera odstěhovala, a tento fakt těžko snášela. Lucie pochází ze 4 dětí. Z počátku bydlela s rodiči u prarodičů a po získání bytu žila už jen se sourozenci a rodiči. Za rodinu považuje tak 20 až 30 lidí. Řadí mezi ně členy rodiny, s kterými je často v kontaktu. Zejména rodiče, sourozence, prarodiče, tety, strýce, bratrance, sestřenice a to jak ze své, tak i z manželovy strany. S příbuznými, kteří bydlí v Táboře, je v kontaktu několikrát do týdne. Ostatní příbuzní bydlí asi 100 km od Tábora a za nimi jezdí na návštěvy přibližně dvakrát do roka. Nejmladší bratr bydlí v Kanadě. Bezdětný manželský pár nezná, ale uvádí, že pokud dítě mít nechtějí, tak je to jejich rozhodnutí, které nijak neodsuzuje. V životě je pro ni nejdůležitější rodina a zdraví. Rodina pro Lucii znamená mít tzv. „otevřené dveře – já mám otevřené dveře pro tebe a ty pro mě“. Mezi takové lidi řadí hlavně bratra, sestru, rodiče a teď už i tchána a tchýni. Říká, že před manželstvím musela před tchýní žehlit, uklízet a vařit, aby jí dokázala, že se umí o muže postarat. Za hlavu rodiny označuje sebe, poněvadž se umí ozvat a manžel jí pak i poslechne.

Instrumentální opora: Lucie uvádí, že v dnešní době jsou na tom s penězi špatně. Ještě před manželstvím si na sebe vzala ona i manžel úvěr a po svatbě si vzali ještě společný. Všechny tři ještě splácí. Lucie si na sebe vzala úvěr za svého bratra, který slíbil, že vše splatí, což nedodržel. Už se i stalo, že ke konci měsíce neměli s manželem peníze na jídlo. S takovou situací se převážně obrací na své i manželovi sourozence, občas na rodiče, tchána a tchýni. To vše platí i obráceně. Pokud někdo z rodiny nemá peníze a Lucie s manželem ano, pak jim peníze půjčí. I z dětství si pamatuje na půjčky mezi

členy rodiny, ale nebyly tak časté. Na jídlo vždy měli. Chtěla by mít peníze na zaopatření rodiny a na vzdělání dětí. Do rodiny si naposledy pořídili počítač. Kdyby se nečekaně ocitla na ulici, šla by za svými rodiči, kteří jí ubezpečují, že k nim má stále otevřené dveře. Sama Lucie s manželem už pomohli neromské rodině se třemi dětmi, která u nich žila 3 měsíce, než si našli podnájem. Byli to známí z matčiny strany. Takže v jednom bytě žilo 11 lidí. Vydělané peníze rozdělí na zaplacení nájmu, půjček, potřeb dětí do školy, školky a na kroužky, které navštěvují. Co zbude, je na jídlo. S úklidem v domácnosti pomáhají děti, hlavně nejstarší dcera. Manžel s každodenními činnostmi nepomáhá. Z dětství si pamatuje, že otec matce vždy pomáhal a pomáhá jí dodnes.

Informační opora: Pro rady si chodí ke své kamarádce (neromka) ze školy nebo k sestře. Pokud se jedná o vážnější věci, tak se obrací na komunitní centrum Cheiron T. Tam má velkou důvěru k jedné pracovníci. I na Lucii se její kamarádka a sourozenci obrací, když potřebují poradit. Problémy týkající se rodiny probírá s manželem, ale po dobu soužití s rodiči se řešily společně. Nejvíce si váží názorů od své matky a uvádí, že i ostatní členové rodiny to tak vnímají. Záležitosti na úřady chodí vyřizovat sama.

Hodnotící opora: V rodině se cítí jako matka, která vychovává a pečuje o své děti. V domácnosti vaří, uklízí, pere prádlo a i opravuje menší závady. Tyto úkoly se od ní očekávají, ale sama si myslí, že by se to mohlo rozdělit mezi celou rodinu, hlavně by chtěla pomoc od manžela. Doposud byla na mateřské dovolené a chodila brigádně do práce. Nyní si hledá zaměstnání. S celkovým přístupem od rodiny je spokojená. Berou ji takovou jaká je a i ona tak bere ostatní členy rodiny. Při řešení problému se její názor bere vážně. Děti poslouchají hlavně Lucii, která je nejvíce vychovává. Vánoce, svátky, narozeniny slaví společně – jeden den slaví se sourozenci a rodiči z Lucčiny strany a druhý den se sourozenci a rodiči z manželovy strany. Křtiny, svatby a pohřby slaví rodina ve velkém. Sezve se okruh příbuzných jak z matčiny, tak otcovi strany. Největší úctou projevuje své matce.

Emocionální opora: Starosti si občas nechává pro sebe, jinak je řeší se svým manželem, kamarádkou nebo sestrou – k těmto lidem má nejbliže. Když je někomu smutno, Lucie to pozná a snaží se zjistit, co je příčinou trápení. Danou osobu se snaží rozveselit a povzbudit, do čehož zapojuje celou rodinu. V rodině a Lucii blízkém sociálním okolí se objímají, ale jak sama uvádí, v dětství to bylo častější a cítila větší blízkost členů rodiny. Nejdůležitější pro ni je matka, otec, děti a manžel. Při onemocnění by spoléhala na pomoc manžela. Společně se sestrou vede dětský taneční soubor, kde tančí tradiční

romské tance. Bratr, který nyní žije v Kanadě, hraje od dětství na kytaru a je členem kapely. Při jakékoli záležitosti rodina za Lucii stojí a ona se i na tuto oporu spoléhá.

Negativní působení sociální opory: Na svém životě by nic neměnila. Je spokojená, že jsou v rodině všichni spolu. Přála by si jen, aby její otec byl zdravý, protože se nyní potýká se zdravotními problémy. Nejvíce ji baví již zmíněné vedení tanečního kroužku. Jak tanec, tak práce s dětmi jí přináší radost. V této činnosti ji rodina vždy podporovala a podporuje. Pro své děti by si přála dosažení většího vzdělání, než má ona. Lucie je vyučená švadlena a chce, aby měly alespoň střední školu s maturitou. Rodiče ji i její sourozence vedli též ke vzdělání. Když přišla domu ze školy, musela nejdříve udělat domácí úkoly, až poté byl prostor na hraní. To samé praktikuje u svých dětí, nejprve povinnosti, pak zábava. Děti často navštěvují komunitní centrum Cheiron T. Lucie si stojí za svým názorem a umí ho i prosadit. Už se jí stalo, že rodiče s jejím rozhodnutím nesouhlasili, ale nakonec ho respektovali. Nechtěli, aby se provdala za svého manžela. Lucii hodně vadí, když jí kdokoli lže, má ráda upřímnost. U manžela by netolerovala nevěru. Do budoucnosti nerada plánuje, žije přítomností.

2. Kazuistika

Druhým respondentem je Pavla, které je 30 let. Při rozhoru byla velmi otevřená. Od narození žije v Táboře. A je též členkou nově vzniklého romského sdružení.

Rodina: Pavla je poprvé vdaná. Manželství trvá dva roky, ale s manželem spolu žijí již 8 let. Společně vychovávají 4 děti. Dvě mají společně a dvě má Pavla s předchozím přítelem. O 18 let starší manžel má ještě pět dětí, o které se Pavla stará pouze, když si je manžel bere např. na prázdniny nebo na víkendy. Byt tedy obývá pouze Pavla s manželem a jejich děti. Nejstaršímu synovi je 12 let a nejmladšímu 13 měsíců. V dětství, než rodiče Pavly dostali byt, žili u babičky. Tam bydleli i sourozenci otce s rodinami, takže v tomto bytě žilo 16 lidí. Po získání bytu žila už jen s rodiči a třemi vlastními sourozenci. Další 7 nevlastních sourozenců s nimi nebydlelo. Ti se narodili až v otcově druhém manželství. Za rodinu Pavla považuje děti, manžela, rodiče a sourozence. Bezdětný manželský pár zná. Její teta nemůže mít děti a s manželem žije již 18 let. Tento stav neodsuzuje, naopak přiznává, že kdyby mohla čas vzít zpět, tak by neměla již 4 děti. V obou případech vidí pro i proti. Pavla je prakticky denně v kontaktu se svými rodiči i s novou ženou otce a vlastními i nevlastními sourozenci. Příbuzné má i v jiných městech nebo na Slovensku, ale s těmi se nestýká. Nejdůležitější jsou pro ni

děti a jejich zdraví. Rodina pro ni znamená, když členové drží pohromadě a pomáhají si. Za hlavu rodiny považuje sebe.

Instrumentální opora: Finanční stránka rodiny je špatná. Stává se, že nemají peníze ani na jídlo. Jejich příjem tvoří mateřská dovolená, příspěvek na péči a manžel pobírá částečný invalidní důchod. Když nemá peníze, obrací se na otce, matku nebo sousedku (neromka). Pavla by chtěla mít peníze na zaopatření dětí, aby jim mohla dopřát vše, co by měly mít. Z dětství si pamatuje též bídu. Kdyby se ocitla na ulici, ví, že matka i otec by ji k sobě vzali, ale i oni žijí ve stísněných podmínkách, proto by se na ně neobrátila. Sama by své příbuzné ubytovala, než by si našli vlastní bydlení. Z dětství si vzpomíná na takový případ, kdy s nimi půl roku žili dva matčini bratři s rodinami. Obdržené peníze rozdělí na nájem, elektřinu, jídlo a zaplatí dluhy. S jídlem většinou nevyjdou, proto si peníze opět půjčí. Další měsíc se vše opakuje. V rodině si peníze půjčuje jen se svými rodiči. Pavla si vzala dvě půjčky od banky a dala je své matce. Půjčky nyní nikdo nesplácí. S domácími pracemi jí nikdo nepomáhá.

Informační opora: Rady od druhých příliš nevyhledává, ale když potřebuje, jde za otcem. Své záležitosti často řeší sama a s větším problémem se obrací na pracovnice komunitního centra Cheiron T. Za Pavlou pro rady chodí hlavně mladší sourozenci. Když řešila soudní problémy, radila se především s otcem. Na jeho slova dala, ale nyní toho trochu lituje. Z dětství si pamatuje na kolektivní řešení problému. Největší slovo a respekt má v rodině její otec. Své záležitosti chodí na úřady vyřizovat sama.

Hodnotící opora: V rodině se cítí dobře. Jen její matka ji často kritizuje, což neví, jak si má přesně vysvětlovat. V rodině vaří, žehlí, pere a celkově se stará o domácnost. Myslí si, že tyto funkce by zastávat měla a i ostatní to od ní očekávají. Její názor se v rodině bere vážně. Děti nejvíce vychovává ona sama. Vánoce, svatby a křtiny slaví ve větším kruhu rodinném. Nikdy se neschází stejní lidé, ale jsou to většinou ti, co žijí v Táboře. Není to však úplným pravidlem. Když se vdávala, obřadu se nezúčastnili prarodiče, kteří žijí v Táboře, což ji opravdu mrzelo. Obecně se dá říct, že se schází rodiče, sourozenci, prarodiče, tety a strýcové. Jen pohřby slaví opravdu ve velkém. To přijíždí i příbuzní z jiných měst. Svátky a narozeniny slaví jen v úzkém kruhu. Nejvíce uctívá své rodiče.

Emocionální opora: Každodenní radosti a starosti probírá s manželem. Nejdůležitější pro ni jsou děti, otec, matka, manžel a pak ti ostatní. Když je někomu smutno, tak to pozná a snaží se ho rozveselit. Pavle umřel bratr při autonehodě a říká, že tato událost hodně semkla rodinu dohromady. V rodině se objímají hodně. Hlavně s dětmi

a mladšími sourozenci, tak to bylo i v dětství. Při nemoci se o ni postará její manžel. V rodině se zvyky dodržují. Zpívá v kapele, kterou tvoří členové její rodiny – táta, dva bratři a bratranec. Necítí, že by za ní vždy rodina stála. Když byla u soudu kvůli bytu, nechtěla přistoupit na dohodu, která jí byla nabízena, ale chtěla v soudním řízení pokračovat. Na nátlak otce to však neudělala, čehož dnes lituje a mrzí ji, že ji rodina nepodpořila. Ani na pomoc od rodiny se příliš nespolehá a snaží se vše řešit sama. Pavla to cítí tak, že Romové už netáhnou za jeden provaz jako dříve, ale každý si „hraje na svém písečku“. Na návštěvy občas chodí. Převážně navštěvuje příbuzenstvo z otcovy strany (prarodiče, tety, strýce), kteří žijí v Táboře. Z dětství si na návštěvy pamatuje. Neví přesně, ke komu se jezdilo, ale návštěvy trvaly celý víkend.

Negativní působení sociální opory: Chtěla by změnit především bydlení a finanční situaci. Přála by si jiné bydlení, a aby ona i manžel našli stálou práci. Sama si myslí, že jejich bída, v které žijí, je provází již z dřívějšíka. Nikdy nic nevlastnili, a proto ví, že její děti se budou mít stejně špatně jako ona. Vše se předává z rodičů na děti, a tudíž by si přála tady dětem něco zanechat, aby měly snadnější začátky. Sama uznává, že Romové jsou lehkomyšní a nelpí na věcech, což je hlavní příčina jejich problému. Cítí, že tímto se od Čechů výrazně liší. Pavlu především baví zpěv a práce ve sdružení. V obojím ji rodina podporuje. Přála by si, aby její děti měly alespoň výuční list. Ona sama má základní vzdělání. Po škole děti navštěvují komunitní centrum Cheiron T, kde se jak baví, tak dělají úkoly do školy. Po příchodu domů si splní své povinnosti a pak mají volný čas. Pavlu rodiče ve vzdělání příliš nepodporovali. Sama ví, že se základním vzděláním najde práci těžko, proto začala chodit do kurzu. V tomto rozhodnutí ji rodina podporuje a chce, aby kurz dokončila. Pavla si většinou stojí za svým rozhodnutím a tak i jedná. Rodina se s tím většinou smíří, ale když to posoudí jako špatné chování, tak s ní přestanou komunikovat a chtějí, aby své rozhodnutí změnila a napravila. Manželovi by neodpustila nevěru, a také kdyby se k jejím dětem choval odlišně než k vlastním. Dětem by Pavla odpustila vše. Bere je takové, jaké jsou. Do budoucna si přeje, aby děti získaly výuční list a zlepšila se bytová situace rodiny.

3. Kazuistika

Třetím respondentem je Aneta, které je 32 let. Při dotazování nechtěla na některé otázky odpovídat a celkově mluvila velmi stručně. Pochází z Tábora, ale dětství strávila v dětských domovech. To rodičům nikdy neodpustila, tudíž jsem se ani na její dětství neptala, sama o něm mluvit nechtěla. Teď žije se svou rodinou v bytě v Táboře.

Rodina: Aneta byla vdaná 3 roky. Je rozvedená, ale se svým bývalým mužem žije nadále (proto ho budu dále v textu označovat jako manžela). Rozvedli se kvůli dluhům. Mají spolu 8 dětí, nejstaršímu je 15 let. Krátkou chvíli se starala i o dítě manžela, které má z prvního manželství. Ve společné domácnosti žije s dětmi a manželem. Za členy rodiny považuje své děti, manžela a manželovi rodiče. Bezdětný pár nezná a žádný názor na to nemá. Denně je v kontaktu s tchánem a tchýní. Občas navštěvuje i své sourozence, kteří bydlí v Táboře. Zná i některé příbuzné, ale v kontaktu nejsou. Nejdůležitější pro ni je rodina, což je společná domácnost s manželem, kde vychovávají děti. Za hlavu rodiny považuje manžela.

Instrumentální opora: Jejich finanční stránka je nyní špatná. Manžel je na úřadu práce a Aneta je na mateřské dovolené. Už se i stalo, že neměli peníze na jídlo. V těchto případech se obrací na manželovy rodiče. Ti jim vždy pomohli. Peníze by chtěla mít na chod domácnosti. Naposledy si pořídili věci na miminko – kočárek, postýlku, atd. V případě, že by se ocitla na ulici, šla by do azylového domu. Na nikoho z rodiny by se neobrátila. Členy rodiny by ve svém bytě ubytovali, než si najdou podnájem. Nejvíce peněz investují do jídla a snaží se i něco ukládat na účet. Peníze si v rodině půjčují pouze s tchánem a tchýní. Aneta má s manželem jednu půjčku. Úvěr za někoho jiného by si na sebe nevzala. Domácí práce zastává sama, občas jí pomáhají nejstarší dcery.

Informační opora: Pro rady chodí nejčastěji za tchýní. Po ní druzí rady nechťejí. Problémy týkající se rodiny řeší společně s manželem, s kterým vše probírá. Když se to týká vážných věcí, s kterými si sami nevědí rady, obrací se na komunitní centrum Cheiron T, kde mají důvěru k jedné pracovníci. Největší slovo má v rodině manžel, co řekne, to platí. I na úřady chodí společně.

Hodnotící opora: V rodině se cítí dobře. Jen děti ji občas zlobí, ale sama uznává, že to musí být. V rodině se stará o celou domácnost (praní, vaření) a výchovu dětí. Sama si myslí, že tyto funkce zastávat má a i manžel to od ní očekává. Její názor se v rodině bere vážně, ale rozhoduje se nejčastěji podle manžela. Vánoce, Silvestr a narozeniny slaví v úzkém kruhu rodinném. Svátky nijak neřeší. Pouze na pohřby se sjíždí více příbuzných. V rodině si nejvíce váží dětí a manžela.

Emocionální opora: Každodenní starosti a radosti probírá s manželem, který je spolu s dětmi pro ni nejdůležitější. I na nich pozoruje jejich trápení. Jen manžel svoje smutky nedává příliš najevo, ale Aneta to na něm pozná, snaží se zjistit, co ho trápí, a chce si s ním o tom popovídat. S dětmi se objímají velmi často. Při nemoci se o ni postará manžel. Děti vedou k dodržování romských zvyků. Její dvě dcery navštěvují taneční

soubor a tři synové se učí hrát na hudební nástroje. Rodina z manželovy strany za Anetou stojí a na jejich pomoc se i spoléhá. Na návštěvy často chodí k rodičům manžela a občas ke svým sourozencům, kteří bydlí v Táboře.

Negativní působení sociální opory: Přála by si větší byt a mít více peněz. Nejvíce jí baví starat se o své děti. Chtěla by, aby její děti měly výuční list. Ona sama ukončila základní školu. Po škole děti chodí do komunitního centra Cheiron T, kde navštěvují kroužky a dělají si zde domácí úkoly do školy. Je zde i možnost doučování. Aneta příliš svůj názor neprosazuje. U manžela by ji hodně vadila nevěra a také, kdyby opustil děti. Dětem by odpustila vše. Svým rodičům však nikdy nepromine to, že ji dali do dětského domova. Svoji budoucnost si nijak nepředstavuje, jen by si přála znovu se provdat za manžela a mít peníze na zaopatření rodiny.

4. Kazuistika

Čtvrtým respondentem je Roman, kterému je 48 let. Roman na veškeré otázky odpovídal otevřeně. Je zakladatelem nově vzniklého romského sdružení, v kterém by chtěl hlavně obnovit soudržnost Romů, která se úplně, dle jeho názoru, vytratila.

Rodina: Roman je dvakrát rozvedený. První manželství trvalo 10 let. Z tohoto vztahu má 3 děti. Rozváděl se, protože mu žena byla nevěrná. Ale s druhou ženou žije dál (proto jí v dále v textu budu označovat manželkou). Rozváděli se kvůli exekuci, která byla uvalena na jeho majetek. Žijí spolu již 16 let a mají 7 dětí. Po prvním rozvodu se odstěhoval na Slovensko, odkud pochází. Tam zůstal 4 měsíce, ale kvůli dětem se vrátil zpět do Čech. Nyní žije v bytě se svojí ženou a 7 dětmi. Roman od pěti let vyrůstal v Táboře. V domácnosti jich bydlelo 8 (rodiče, on a jeho 5 sourozenců). Za rodinu považuje děti, rodiče, bratry, sestru a i některé bratrance, u těch je však rozhodující jakou mají povahu a jak se chovají. Na základě toho Roman rozlišuje členy rodiny. Bezdětný manželský pár zná. Jeho sestra nemůže mít děti. Tento stav nijak neodsuzuje, ale sám si nedovede představit život bez dětí. S rodiči a sourozenci, kteří bydlí v Táboře, je v kontaktu asi jednou týdně. Bratra, který se vrátil zpět na Slovensko, neviděl již čtyři roky. Za nejdůležitější považuje rodinu. Slovo rodina pro něj znamená dobrý pocit, když se všichni sejdou a jsou rádi, že se vidí. Za hlavu rodiny považuje sebe, ale s manželkou se často radí.

Instrumentální opora: Finanční situace domácnosti se stále zhoršuje. Roman pracoval na živnostenský list a přes jaro, léto a podzim byl vždy schopen ušetřit peníze na zimu a zaopatřit rodinu. Ale nyní utratil všechny úspory za pohřeb syna. Obdržené peníze si

rozpočítají na celý měsíc (nájem, elektřina, zaplacení půjčky, ...) a snaží se vyjít. Když se to nepodaří, obrací se na své rodiče. Chtěl by mít peníze na dům a zabezpečení rodiny. Naposledy si do domácnosti pořídili pračku, což bylo minulý rok. Z dětství si na žádné finanční problémy nevzpomíná. Kdyby se měl ocitnout na ulici, nevěděl by, kam má jít. Takovou situaci již zažil, kdy 14 dní bydlel s rodinou u rodičů. Ví, že ti by ho k sobě vždy vzali, ale on sám se zde necítí jako doma. Členy rodiny by ubytoval, ale sám by se na ně neobrátil. I z dětství si vzpomíná, že u nich bydlel bratr matky s rodinou. Žili u nich asi měsíc, než si našli byt. V rodině si peníze půjčují. Na něj se často obrací dcera. Za ní si na sebe vzal i půjčku. Když by děti nebo rodiče peníze potřebovali, udělal by to znovu. Potřebuje-li pomoc s běžnými věcmi, tak zapojuje nejstarší syny.

Informační opora: Pokud to jde, řeší Roman své záležitosti doma s manželkou. Když si neví sami rady, obrací se na komunitní centrum Cheiron T, kde mají důvěru k jedné pracovníci. Většinu problémů řeší pouze s manželkou, děti jsou přítomné, jen když se jich daná věc týká. Své záležitosti řeší často sám nebo se poradí s ženou. Největší slovo má v rodině on, to však pociťuje až nyní. Dříve si nedovolili oponovat starším. Na úřady chodí sám.

Hodnotící opora: V rodině se cítí jako osoba, která má autoritu a respekt. Protože nemá práci, snaží se pomáhat manželce v domácnosti. Chodí hlavně nakupovat. Sám byl vychováván tak, že když přijde domů, má se o něj žena postarat. Teď pociťuje, že by manželce měl více pomáhat. Rodina od něj očekává hlavně podporu, jak morální, tak finanční. S přístupem od rodiny je spokojený. Jeho názor se bere vážně a je mu připisován velký význam. Děti vychovává manželka, ale on je pro ně autoritou. Vánoce, Silvestr, svátky a narozeniny slaví s dětmi, rodiči a některými příbuznými. Počet členů je vždy jiný. Na svatby, křtiny a pohřby se zve širší příbuzenstvo, ale většinou je z okolí Tábora, ze Slovenska ne. Oslavy trvají dva dny. Z dětství si vzpomíná hlavně na Vánoce, kdy starší seděli u jednoho stolu, ke kterému děti nemohly. Na oslavy jsou zváni v rámci užší rodiny. Celkově projevuje úctu starším členům rodiny.

Emocionální opora: Každodenní radosti a starosti probírá s manželkou. Nejdůležitější jsou pro něj děti, manželka, rodiče. Když je někomu smutno, pozná to a snaží se danou osobu rozveselit a povzbudit. Pokud onemocní, spoléhá na pomoc od nejstarší dcery. Zvyky a tradice v rodině dodržují. Týkají se hlavně zpěvu a hraní. On sám hraje na kytaru a zpívá v kapele, s kterou zkouší v komunitním centru Cheiron T. I své děti

vedou k hudbě a k tanci. Cítí, že rodina za ním stojí. Ví, že by mu pomohla, ale spíše spoléhá sám na sebe. Na návštěvy občas jezdí, ale jen k příbuzným z okolí Tábora.

Negativní působení sociální opory: Chtěl by změnit hlavně bydlení a mít práci. Baví ho fotbal a hraní v kapele. Rodina ho v hraní podporuje a často ho doprovází. Přál by si, aby jeho děti měly alespoň výuční listy. Sám ukončil zvláštní školu, jeho rodiče ho ve vzdělání nepodporovali. Děti ze školy chodí do komunitního centra Cheiron T, kde navštěvují kroužky a dělají si zde úkoly do školy. Roman se rozhodl, že se s rodinou přestěhují z Tábora na vesnici, což si přál a chtěl to. Rodina však nesouhlasila a po společné diskuzi ze svého rozhodnutí upustil a zůstali žít v Táboře. Tudíž na vlastní pěst příliš nejedná a vše se snaží s rodinou prodiskutovat. Ženě by nikdy neodpustil nevěru. U svých dětí i ostatních lidí mu hodně vadí lhaní, pomlouvání, neupřímné a falešné chování. V budoucnosti by se chtěl věnovat práci ve sdružení, chtěl by získat nové bydlení a najít si zaměstnání, aby zaopatřil rodinu.

5. Kazuistika

Pátým respondentem je Michal, kterému je 50 let. Při rozhovoru byla přítomna i jeho žena. Myslím si, že to občas ovlivnilo jeho odpovědi, ale jinak byl velmi milý a ochotný.

Rodina: Jeho první manželství trvá 22 let. Mají 11 dětí. Čtyři děti již založily vlastní rodiny a odstěhovaly se. Dva synové jsou ve výkonu trestu za krádeže a drogy. Společnou domácnost tedy obývají manželé a 5 dětí. Michal pochází ze Slovenska, ale do Tábora se přistěhovali, když mu byli dva roky. V domácnosti jich bylo 13, rodiče, on a jeho 10 sourozenců. Za členy rodiny považuje manželku, děti a své sourozence s rodinami. Jedna sestra, dva bratři a rodiče již zemřeli. Dva bratři žijí blízko Tábora, ale příliš se nenavštěvují. Když se potkají, popovídají, ale to je vše. Bezdětné manželství považuje za prázdné, ale nijak ho neodsuzuje. V kontaktu je pouze se členy domácnosti. Ani s dětmi, které mají vlastní rodinu, se pravidelně nestýkají. Za nejdůležitější v životě považuje rodinu a zdraví. Rodina pro něj znamená domov. Sám se považuje za hlavu rodiny.

Instrumentální opora: V rodině jsou na tom s penězi hodně špatně. Často nemají peníze ani na jídlo. Takovou situaci řeší tím, že sbírají železo do sběru. Peníze si v rodině prakticky nepůjčují, protože je nikdo nemá. Maximálně si půjčí sto korun od sourozenců, ale to je málokdy. Peníze by chtěl mít na zabezpečení rodiny a na větší byt. Z dětství si pamatuje stejnou bídu, jakou prožívá teď. Když nemá peníze, obrací se na

Úřad sociálního zabezpečení v Táboře. V okolí nemá lidi, kteří mu půjčí větší obnos peněz. Kdyby se ocitl na ulici, bydlet by šel k jednomu ze sourozenců. I on by členy své rodiny ubytoval. Už u nich bydlel dva roky jeho synovec s rodinou. Finanční hotovost rozdělují na zaplacení nájmu, elektřiny a to, co zbývá, je na jídlo. S ženou mají půjčku. Úvěr za někoho jiného by na sebe nikdy nevzal. Děti v domácnosti pomáhají. On sám si pamatuje, že v dětství chodil často s otcem na dřevo.

Informační opora: Pro rady chodí nejčastěji k sociální pracovníci na Úřad sociálního zabezpečení v Táboře nebo se obrací na pracovníci Fondu ohrožených dětí. Ten Michalovi hodně pomohl v době, kdy byla manželka čtyři roky ve vězení a on se staral o čtyři malé děti. K Michalovi chodí pro rady hlavně starší děti a někdy sourozenci. Při řešení problému jsou přítomni všichni členové domácnosti. Své záležitosti řeší s manželkou. Jak to bylo v dětství, si nevzpomíná. Největší slovo má v rodině Michal, tak to cítí. Na úřady chodí společně se ženou.

Hodnotící opora: V rodině se cítí jako ten nejstarší, jako člověk, který má autoritu. S přístupem od ostatních členů je spokojený. Rodinu se snaží hlavně finančně zabezpečit a pomáhat ženě s výchovou dětí. I to od něj rodina očekává. Jeho názor se bere vážně a je mu dáván velký význam. Děti vychovává manželka, kterou nejvíce poslouchají. Svátky a narozeniny slaví, ale jen v rámci jedné domácnosti. Na Vánoce k nim chodí na návštěvy hlavně starší děti s rodinami a někdy i sourozenci. Děti už nekřtí a svatby se příliš nekonají. Jen při pohřbech se schází široké příbuzenstvo. Z dětství si pamatuje hlavně velké oslavy při křtinách a pohřbech. K nejstaršímu bratrovi cítí největší úctu.

Emocionální opora: Každodenní radosti a starosti probírá s manželkou. Ta je pro něj i nejdůležitější a je to osoba, která se o něj při nemoci postará. Když je někomu z rodiny smutno, pozná to a snaží se ho povzbudit. Tradice a zvyky v rodině nedodržují. Rodina za ním stojí, ale na její pomoc se nespolehá. Snaží se vše zvládat sám. Na návštěvy příliš nejezdí a ani z dětství si na ně nevzpomíná.

Negativní působení sociální opory: Změnit by chtěl hlavně bydlení. Celkově nemá žádné zájmy, ale myslí si, že by ho rodina podporovala. Chce, aby děti měly alespoň výuční listy. U starších dětí se to i splnilo, všichni jsou vyučeni. Sám má základní vzdělání, rodiče ho ke vzdělání příliš nevedli. Když přijdou děti ze školy, jdou do komunitního centra Cheiron T, kde si hrají a dělají domácí úkoly. Michal už jednal proti přání rodiny. Když zemřel bratr, jeho žena ho chtěla pohřbít v Plzni, kde žili. Michal si však přál, aby byl pohřben u rodičů v Táboře. To si i prosadil. Zpočátku mu rodina

hodně nadávala, ale pak uznala, že měl pravdu. Na vlastní pěst nejedná, o všem se radí s manželkou. Manželce i dětem by odpustil všechno. Nemá rád, když lidé mluví sprostě. Svoji budoucnost nevidí moc dobře, myslí si, že finanční problémy bude mít stále.

6. Kazuistika

Šestým respondentem je Jana, které je 42 let. Při rozhovoru nebyla příliš otevřená a její odpovědi byly velmi stručné.

Rodina: První manželství trvá 23 let. Mají 6 dětí. V jedné domácnosti žijí manželé, jejich tři děti, dcera s přítelem a synem a syn s manželkou a synem. Jen jeden syn se odstěhoval a bydlí u rodičů své ženy. Pochází ze Žďáru nad Sázavou, kde žila v bytě s rodiči a šesti sourozenci. Za rodinu považuje manžela, děti a jejich rodiny. Na bezdětné manželství neprojevuje žádný názor. Příbuzné má ve Žďáru nad Sázavou, v Olomouci a na Slovensku. V Táboře má pouze sestru, s tou se však nestýká. S ostatními členy rodiny není v pravidelném kontaktu, jen občas zajede do rodného města na hrob rodičů a při té příležitosti navštíví sourozence. Nejdůležitější pro ni je zdraví dětí a peníze. Rodina pro ni znamená manžel, děti a vnoučata. Za hlavu rodiny považuje manžela.

Instrumentální opora: S penězi jsou na tom velmi špatně, často nemají peníze na jídlo. Tento problém řeší tak, že manžel a dospělí synové chodí na občasně brigády a sbírají železo do sběru. Peníze by chtěla mít hlavně na jídlo. Do bytu si pořídili asi před půl rokem lednici. V dětství také vnímala finanční problémy, ale ne v takové míře jako teď. Když nemají peníze, žádají Úřad sociálního zabezpečení v Táboře o dřívější vyplacení dávkou. Jinak se na nikoho jiného neobracejí. V okolí jí peníze nikdo nepůjčí. Kdyby se ocitla na ulici, šla by do azylového domu. Ve své domácnosti by nikoho z rodiny neubytovala. Problémy s bydlením zatím neřešili. Hotovost rozdělí na zaplacení nájmu, elektřiny a jídlo. Půjčku pro někoho z rodiny by na sebe nikdy nevzala. Sama jednu má. Peníze si v rodině nepůjčují. Děti jí v domácnosti občas pomáhají.

Informační opora: Rady od druhých nevyhledává, spoléhá jen sama na sebe. Od ní chtějí rady jen děti. Problémy týkající se rodiny řeší všichni členové. Své záležitosti si nechává pro sebe. Jak to bylo v dětství, si nevzpomíná. Osoba, která pro ni měla největší slovo, byl její otec, nyní je to manžel. Záležitosti na úřady chodí vyřizovat sama nebo s manželem.

Hodnotící opora: V rodině se cítí jako matka a babička. S jednáním od členů rodiny je spokojená. Stará se o chod domácnosti (úklid, vaření, praní, atd.). S touto funkcí je

spokojená a rodina to od ní očekává. Její názor se bere vážně. Děti vychovávají společně s manželem. Svátky, narozeniny slaví jen občas a Vánoce a Silvestr jen se členy domácnosti. Na svatby, křtiny a pohřby se sjíždí více příbuzných, ale nikdy ne všichni. Z dětství si to pamatuje stejně. Nejvíce si váží manžela.

Emocionální opora: Každodenní záležitosti probírá se členy rodiny. Nejdůležitější je pro ni manžel a děti. Když je někomu smutno pozná to, ale nechává ho se svými starostmi. Když onemocní, postará se o ní manžel a děti. Jejich tři synové hrají v romské kapele. Rodina za Janou stojí a i se na její pomoc spoléhá. Na návštěvy příliš nejedí, jen občas zajedou do Žďáru nad Sázavou. Když ještě žili rodiče, jezdili tam každý měsíc. V dětství chodili hlavně k babičce a k tetám.

Negativní působení sociální opory: Přála by si lepší bydlení a zabezpečit děti. Sama nemá žádné zájmy, starost o děti jí zabere veškerý čas. Chce, aby děti měly vyučovací listy, ale konečné rozhodnutí nechává na nich. Tudíž tři dospělé děti mají základní vzdělání. Když přijdou děti ze školy, udělají si úkoly a jdou do komunitního centra Cheiron T, kde navštěvují různé kroužky a hlavně zkouší s kapelou, což je velmi baví. Jana je vyučená. Když přišla ze školy, pomáhala matce s hlídáním mladších sourozenců, ale i přes to jí rodiče ve vzdělání podporovali. Nikdy se nestalo, že by rodina nesouhlasila s jejím rozhodnutím. Když jedná na vlastní pěst, rodině to nevadí. Manželovi by neprominula nevěru a dětem by odpustila vše. Do budoucnosti by chtěla, aby se děti odstěhovaly a měly vlastní bydlení.

Abstrakt

BALÍKOVÁ, A. Význam romské rodiny coby sociální opory u Romů ve vybrané lokalitě v Táboře. České Budějovice 2011. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce D. Urban.

Klíčová slova: Romové, romská rodina, sociální opora, rozsah sociální opory, druhy sociální opory, negativní vliv sociální opory

Práce zjišťuje význam romské rodiny coby poskytovatele sociální opory svým členům. Teoretická část charakterizuje pojem sociální opora a zaměřuje se na funkční rodinu, jenž je jedním ze zdrojů sociální opory. Dále jsou uvedeny znaky, které můžeme v oblasti sociální opory nalézt právě u Romů. Na to navazuje rozdělení romských rodin. Poté je popsán rozsah, druhy a stinné stránky sociální opory, které jsou vždy vztaženy k romským rodinám.

Praktická část obsahuje kazuistiku respondentů. Těch bylo dosaženo pomocí polostrukturovaných rozhovorů, které jsou děleny do šesti hlavních okruhů, podle nichž jsou i vyhodnoceny. Výsledky výzkumu jsou dále porovnány s poznatky autorů použité literatury.

Abstract

The importance of Roma family as social support in the Romanies in a selected location in Tabor

Key words: The Romanies, Roma family, social support, the extent of social support, types of social support, negative effects of social support

The work examines the importance of Roma family as a provider of social support to its members. The theoretical part describes the concept of social support and focuses on functional family, which is one of the sources of social support. Further, it gives the characteristics we can find in the field of social support typically in the Romanies. Next, there is the division of Roma families, the description of the extent, types and drawbacks of social support, which are always associated to Roma families.

The practical part includes the respondents' case studies. These were achieved using semi-structured interviews, divided into six main themes according to which they were also evaluated. The research results are then compared to the findings of other referred authors.